

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. полягає в тому, що на тлі постійно змінюваної геополітичної ситуації Україна стикається з багатограними загрозами. З одного боку, це військові виклики, пов'язані з агресією з боку Російської Федерації, а з іншого — внутрішні виклики, включаючи економічну нестабільність, корупцію та політичну напругу.

Протиріччя полягає в тому, що існуючі законодавчі механізми і стратегічні плани не встигають адаптуватися до швидких змін у сфері гібридних війн і технологічного розвитку, що ускладнює як передбачення загроз, так і підготовку до них. Проблема виникає між традиційними підходами до національної безпеки та потребою в нових законодавчих і стратегічних інструментах для ефективної протидії сучасним і майбутнім викликам.

Зв'язок роботи з науковими програмами дослідження проводилось в рамках наукової роботи відповідно до навчального плану ОПП 251 «забезпечення державної безпеки» в КІНГУ.

Мета наукової роботи. Дослідження національної та державної безпеки України. Робота спрямована на аналіз різноманітних чинників, з якими стикається Україна в сучасних геополітичних умовах. Метою роботи є також визначення ефективних стратегій та заходів для запобігання загроз національній та державній безпеці України.

Завдання роботи.

- Розгляд основних понять національної безпеки України.
- Аналіз співвідношення понять "національна" та "державна" безпека.
- Класифікація та характеристика викликів та загроз національній та державній безпеці, з якими стикається Україна в сучасних умовах.
- Аналіз чинників, які становлять виклики та загрози для національній та державній безпеці України.
- Аналіз чинників, які впливають на національну та державну безпеку України, та їхній вплив на внутрішні процеси.

- Виявлення можливих шляхів вдосконалення політики держави з питань національної та державної безпеки.

Об'єкт дослідження роботи. Національна та державна безпека України, а також процеси, явища та фактори, які впливають на безпеку країни.

Предмет дослідження. Комплексний аналіз факторів, які впливають на безпеку країни, включаючи внутрішні та зовнішні чинники, політичні, економічні, соціальні, технологічні та інші аспекти.

Методи дослідження використані у даній магістерській роботі, включають аналіз літературних джерел, який дозволяє ознайомитися з науковими працями, статтями, книгами та іншими джерелами, що стосуються національної та державної безпеки України, їхніми викликами та загрозами, експертні оцінки, які дозволяють залучити фахівців та практиків у визначення важливих аспектів національної та державної безпеки та їхнього впливу.

Наукова новизна одержаних результатів робота надає розширену інтерпретацію співвідношення національної та державної безпеки в умовах сучасних викликів акцентуючи на тому що національна безпека включає більш широкий спектр інтересів зокрема громадянські та суспільні аспекти що є ключовим для демократичної держави інтеграція соціальних і технологічних факторів у забезпечення національної безпеки уперше в роботі систематично проаналізовано важливість медіаграмотності та критичного мислення як чинників інформаційної безпеки а також запропоновано модель поєднання технологічних досягнень штучного інтелекту та великих даних для посилення адаптивності державних інституцій прогнозування багатомірних загроз у національній безпеці вперше досліджено взаємозв'язок між внутрішніми та зовнішніми факторами ризику зокрема гібридними загрозами що охоплюють кібербезпеку дезінформацію екологічні та економічні виклики і їхній вплив на національну безпеку України розробка нової стратегії адаптивного реагування у роботі запропоновано нові підходи до формування політики національної безпеки України які базуються на балансі між захистом державних інтересів і правами громадян що забезпечує більш ефективну відповідь на виклики

сучасного світу аналіз впливу зовнішніх загроз на державну політику уперше систематично розглянуто вплив міжнародних загроз таких як агресія Росії кібернетичні атаки міжнародний тероризм і глобальні екологічні проблеми на внутрішню і зовнішню політику України

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів магістерської роботи полягає в наступному розробка нових підходів до забезпечення національної безпеки виявлені та систематизовані загрози такі як гібридні атаки кібербезпека та дезінформація можуть бути використані для створення більш ефективної державної стратегії з протидії цим викликам це дозволить органам державної влади покращити методи захисту від сучасних загроз покращення інформаційної та кібербезпеки запропоновані в роботі рекомендації щодо розвитку медіаграмотності та впровадження технологічних інновацій можуть бути використані для підвищення стійкості державних інституцій до інформаційних атак та кіберзагроз удосконалення політики в сфері економічної та енергетичної безпеки виявлені в дослідженні економічні та енергетичні виклики можуть стати основою для розробки стратегій диверсифікації економіки та зміцнення енергетичної незалежності України практичні рекомендації для державних інституцій запропоновані в роботі рішення та стратегії можуть бути застосовані у діяльності органів державної влади з метою вдосконалення державної безпеки та підвищення рівня захисту національних інтересів

Рекомендації.

Зміцнення інституційної спроможності шляхом реформування державних органів та забезпечення стабільного фінансування

Розвиток комплексної стратегії національної безпеки, що включає військові, економічні та соціальні аспекти

Підвищення рівня інформаційної безпеки через програми медіаграмотності та інформаційні платформи для громадян

Поглиблення міжнародного співробітництва з організаціями у сфері безпеки та участь у програмах протидії загрозам

Забезпечення економічної стабільності через диверсифікацію економіки та підтримку малих підприємств

Сприяння суспільній згуртованості через соціальний діалог та розвиток місцевих громад

Підготовка кадрів у сфері національної безпеки та проведення навчань для населення

Впровадження моніторингу та оцінки стратегій безпеки для адаптації до змінних умов

Апробація результатів роботи. Результати роботи були повідомлені, обговорені та схвалені на наступних семінарах, конференціях, круглих столах:

1. Островський С.О., Камінський П.О. Сучасні підходи та інноваційні технології забезпечення державної безпеки. *Сучасні наукові тенденції в роботах молодих вчених: матеріали II наук.-прак. конф. (Київ, 24 квіт. 2024 р.)*, Київ; Київський інститут Національної гвардії України, 2024. С.42-44.

2. Мудра С. В., Камінський П.О. The role of the ukrainian language in ensuring national Security in the conditions of information warfare. *Проблеми ефективності професійної мовної комунікації в умовах інформаційної агресії: матеріали I всеукр. наук.-прак. конф. (Київ, 26 квіт. 2024 р.)*, Київ; Київський інститут Національної гвардії України, 2024. С.54-56.

3. Островський С.О., Камінський П.О. Шляхи вдосконалення політики держави у сфері національної безпеки. *Актуальні проблеми забезпечення державної безпеки: матеріали II всеукр. наук.-прак. конф. (Київ, 25 жовт. 2024 р.)*, Київ; Київський інститут Національної гвардії України, 2024. С.11.

4. Толстоносов Д. Ю., Камінський П.О. Оптимізація логістичного забезпечення як складової сектору безпеки і оборони України. *Сучасні наукові тенденції в роботах молодих вчених: матеріали II наук.-прак. конф. (Київ, 24 квіт. 2024 р.), Київ; Київський інститут Національної гвардії України, 2024. С.36-41.*

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРИРОДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та ознаки національної безпеки України

На сьогодні головним аспектом для розвитку країни є проблема забезпечення національної безпеки. Ця проблема є ключовою для процесу змін в Україні, яка є як умовою, так і метою реформування держави. Глибокі зміни та реформи потребують концентрації уваги до розв'язання художніх задач, тому акцентування уваги на непотрібні або зайві загрози є інструментом, який насправді ускладнює або навіть перешкоджає успішному закінченню процесу реформування в державі.

Забезпечення національної безпеки є важливою метою реформування, яке повинно спрямовуватися на зміцнення суверенітету, територіальної цілісності країни та створення умов для стабільності і поступового розвитку особистості, суспільства і держави.

Протягом історії розвитку людства питання забезпечення безпеки завжди було важливим. Процес становлення та розвитку держави як політичної організації суспільства підтверджує, що неефективна робота суб'єктів господарювання, спрямована на боротьбу з різними видами викликів та загроз, може викликати у суспільстві почуття страху, небезпеки, що призводить до підвищення рівня недовіри до влади і спричиняє ризик серйозних негативних наслідків.

Проблема забезпечення безпеки завжди була на вагівці для людства під час його виникнення та еволюції поняття. Після численних війн та збройних конфліктів, завершення епохи "холодної війни" очікування щодо скорочення загроз війни та масштабного вторгнення виявились неправильними.

Міждержавні конфлікти, терористичні акти, ризик ядерної війни та надзвичайні ситуації природного і техногенного походження залишаються серйозною загрозою навіть у XXI столітті. Список реальних і потенційних

загроз національній та міжнародній безпеці набагато ширший за наведені приклади.

В таких обставинах забезпечення національних інтересів кожної країни потребує своєчасної та адекватної реакції на сучасні виклики й загрози, зокрема через впровадження ефективної політики національної безпеки. Національна безпека передбачає здатність держави своєчасно виявляти, запобігати та усувати реальні й потенційні загрози її інтересам.

Національна безпека означає можливість країни ефективно виявляти, уникати та протидіяти потенційним та конкретним загрозам національним інтересам. Забезпечення національної безпеки застосовується з урахуванням переваги рідних інтересів, необхідності прийняття вчасних заходів, відповідних ризику для цих інтересів, та базується на засадах легітимності.

Політику безпеки можна розглядати як діяльність суб'єктів політичних відносин, спрямовану на забезпечення національної та міжнародної безпеки. Політика національної безпеки охоплює як внутрішні, так і зовнішні аспекти.

Характер, орієнтація та методи політики безпеки країни значною мірою залежать від того, як розуміється природа національної безпеки під час прийняття управлінських рішень. Тому для забезпечення національної безпеки необхідно провести детальний аналіз та врахувати геополітичний контекст при формуванні державної стратегії.

Сьогодні Україна стикається з надзвичайним політичним, економічним, психологічним та збройним натиском з боку армії РФ, і як наслідок цих натисків стало захоплення певних областей України.

Ці дії ставлять систему забезпечення національної безпеки держави на випробування, оскільки вона змушена працювати в умовах постійної боротьби з переважно штучно створеними, але дуже небезпечними зовнішніми та внутрішніми загрозами.

Ця проблема є важливою не тільки для практики забезпечення національної безпеки демократичної держави, але й для розвитку національної юридичної науки та створення наукової концепції адміністративно-правового

забезпечення національної безпеки з урахуванням досвіду країн-членів НАТО та Європейського Союзу [1].

Поняття «національна безпека» є підтипом загальної категорії "безпека". В Україні робота над проблемами забезпечення національної безпеки активно ведеться вченими (юристами, військовими, філософами, соціологами, політологами) з 1990-х років і продовжується до цього часу. Результати цих досліджень лягли в основу доктринальних досліджень офіційних документів, що мають велике значення для держави.

Вперше в архіві різних історичних джерел, було написано та ухвалено й офіційно опубліковано нормативно-правові акти, що включають: Закон України «Про основи національної безпеки» (який втратив чинність у зв'язку з прийняттям Закону «Про національну безпеку України»), Концепцію (основні принципи державної політики) національної безпеки України, Стратегію національної безпеки України, Послання Президента України Верховній Раді України з назвою «Україна в 2006 році: внутрішній і зовнішній стан та перспективи розвитку» щодо реформування сектору безпеки.

А. Г. Мосейко визначає національну безпеку через призму захисту життєво важливих національних інтересів. Він вважає, що національна безпека полягає в охороні важливих інтересів особи, суспільства та держави, а також національних цінностей і способу життя від різноманітних загроз, як зовнішніх, так і внутрішніх, що виникають з природних та інших джерел.

Належне забезпечення національної безпеки досягається через ретельну реалізацію державної політики відповідно до затверджених доктрин, концепцій, стратегій та програм у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах. Методи та засоби забезпечення національної безпеки обираються в залежності від характеру та масштабу загроз національним інтересам.

Національні інтереси включають у себе:

- охорона державного суверенітету та територіальної цілісності, підтримка демократичного конституційного ладу і запобігання зовнішньому втручанню у внутрішні справи України;

- забезпечення сталого розвитку національної економіки, громадянського суспільства та держави з метою покращення якості життя громадян;

- інтеграція України до європейського політичного, економічного, безпекового та правового простору, а також здобуття членства в Європейському Союзі та НАТО.

- розвиток співпраці з іншими країнами на основі матеріальних, інтелектуальних та духовних цінностей як основи існування та прогресивного розвитку.

Для цього необхідно встановлення державної стратегії та реалізація заходів, спрямованих на оперативне запобігання виникненню небезпечних ситуацій та глибоких кризових процесів, що можуть загрожувати розвитку або навіть існуванню соціальних об'єктів. Основна мета державного цілепокладання полягає в стимулюванні об'єднання політичної волі, зусиль суспільства та необхідних ресурсів для досягнення національних цілей і їхнього захисту.

Д. О. Беззубов зазначає, що існують два підходи до розуміння феномену національної безпеки в суспільстві:

1. Пасивний підхід до національної безпеки трактує її як стан навколишнього середовища, в якому відсутні небезпеки. В такому випадку втручання з боку суб'єктів не є необхідним, оскільки система передбачає відсутність загроз або ризиків.

2. Активний підхід до національної безпеки розглядає її як взаємодію з такими антагоністичними поняттями, як "небезпека", "загроза" чи "ризик", і передбачає активні дії суб'єктів суспільства для досягнення безпечного стану або управління системою з метою запобігання появі небезпек, загроз та ризиків.

3. Нейтральний підхід до національної безпеки передбачає одночасне забезпечення безпеки суспільства шляхом виявлення та контролю загроз і небезпек, які можуть виникнути в майбутньому.

До 2015 року в науковій літературі вважалося, що національна безпека є синтезом державної та громадської безпеки, де державна безпека сприймалася як засіб, а громадська безпека – як мета захисту життєво важливих інтересів громадян.

У наукових дослідженнях часто використовуються поняття "національна безпека" та "державна безпека" як синоніми, хоча їх чітке визначення відсутнє. А. Г. Мосейко, посилаючись на В. М. Кривцова та І. Ф. Усатюка, підкреслює важливість визначення багатовимірного змісту цих понять з адміністративно-правової точки зору.

Перевагою державної безпеки з погляду правової науки полягає у тому, що одним з учасників правовідносин є особа, яка має владні повноваження у галузі національної безпеки щодо інших осіб у цих відносинах.

Після того як фахівці провели наукову систематизацію, їх різноманітні погляди вперше в історії України були використані для визначення понять національної безпеки та пов'язаних термінів у важливих документах країни, таких як Концепція національної безпеки України, Закон України «Про основи національної безпеки України» та Стратегія національної безпеки України.

Важливо розуміти, що концепція "національної безпеки" є недосяжною, а не сталою, тому вона може й повинна змінюватися та доповнюватися з часом. Це можна проілюструвати шляхом вилучення відповідних відомостей з перерахованих програмних документів [2].

Наприклад, у Концепції (основах державної політики) національної безпеки України від 16 січня 1997 року зазначається: "Національна безпека України як стан захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз є необхідною умовою збереження та зміцнення духовних і матеріальних цінностей".

У Законі України "Про основи національної безпеки України" визначено, що національна безпека полягає у забезпеченні захисту життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства та держави. Це включає гарантування стійкого розвитку суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію реальних і потенційних загроз національним інтересам у таких сферах, як правоохоронна діяльність, боротьба з корупцією, прикордонна служба та оборона, міграційна політика, охорона здоров'я, захист дитинства, освіта, наука, науково-технічний розвиток, культурне збагачення населення, забезпечення свободи слова та інші галузі.

У стратегічних документах національної безпеки України за 2007, 2012, 2015 та 2020 роки не міститься точного визначення поняття національної безпеки. Проте національна безпека охоплює захист України та всі аспекти безпеки, які визначені Конституцією та законодавством країни, включаючи державну, громадську, інформаційну, екологічну, економічну, транспортну, енергетичну безпеку та безпеку особи.

Дослідники вважають, що термін "національна безпека" не має чіткого визначення у законодавстві країн ЄС з метою полегшення виконання службових обов'язків військовослужбовцям і поліцейським. Французькі, італійські та іспанські правознавці вважають, що цей термін є неявним правовим поняттям, що впливає з поняття "безпека".

Німецькі вчені-юристи та законодавці доходять подібного висновку щодо громадської безпеки й порядку, вважаючи, що вони також є нечітко визначеними правовими поняттями. Це означає, що закон не може правдиво проаналізувати та зазначити специфіку поняття громадської безпеки й порядком і які аспекти охороняються поліцією.

Різні підходи до визначення поняття "безпека", такі як "загальна", "приватна", "особлива", "окрема", "індивідуальна", представлені через концепції "національна безпека", "державна безпека", "громадська безпека", "безпека особистості", а також похідні поняття, такі як "військова безпека" та інші форми безпеки.

Ці терміни безпосередньо визначаються об'єктом захисту, сферою суспільних відносин та видами практичної діяльності різних спеціалізованих органів виконавчої влади країни.

Концепція "державна безпека", "громадська безпека" та "безпека особистості" утіснено пов'язані між собою та є ключовими складовими горизонтального аспекту національної безпеки. Основні елементи національної безпеки включають [3]:

- Національні інтереси, що охоплюють життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності нації як носія суверенітету та центрального джерела влади в країні. Ці інтереси визначають потреби суспільства та держави, виконання яких гарантує державний суверенітет та прогресивний розвиток країни.

- Загрози національній безпеці, включаючи існуючі та можливі потенційні явища та фактори, що становлять загрозу для життєво важливих національних інтересів країни.

- Воєнна структура країни, що складається із державних органів та військових підрозділів, підконтрольних демократичному цивільному контролю і спрямованих на захист національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз.

- Органи правопорядку, які виконують правозахисні функції відповідно до Конституції та законів країни [4, с. 7-19].

Забезпечення національної безпеки базується на таких основних принципах:

- 1) пріоритет прав і свобод людини та громадянина;
- 2) верховенство права;
- 3) перевага мирних (договірних) засобів у вирішенні конфліктів;
- 4) своєчасність та адекватність заходів для захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз;
- 5) чітке розмежування повноважень і координація дій органів державної влади в забезпеченні національної безпеки;

б) демократичний та цивільний контроль над воєнною організацією держави та іншими структурами, що входять до системи національної безпеки, а також використання міжнародних систем і механізмів колективної безпеки на користь країни.

Незначну кількість термінів національної безпеки можна зазначити, але точно можна вважати, що немає ні одного поняття «національної безпеки», яке було б повне та розширене. Словник термінів акцентує увагу на варіанті національної безпеки, яке описується як "здатність країни зберігати суверенітет, політичні, економічні, соціальні та інші основи суспільного життя й виступати як самостійний суб'єкт міжнародних відносин" або як "захищеність життєво важливих інтересів особи, держави і суспільства, державних кордонів, територіальної цілісності, суспільно-політичного устрою, культурних цінностей і всього того, що становить основу матеріального і духовного життя країни від внутрішньої і зовнішньої загрози" [5, с. 124–132].

Звернення до терміну "загроза" у однині в останньому випадку викликає увагу та може суперечити соціальним реаліям будь-якої країни. Перевантаження деталями у законодавчому варіанті є великим, але цитування його необхідно для вказівки на здатність державних сил до вирішення національної безпеки, яка зобов'язується забезпечувати національну безпеку та оборону території держави.

Ця захищеність забезпечує сталий розвиток суспільства та своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію реальних і потенційних загроз національним інтересам у різних сферах, таких як правоохоронна діяльність, боротьба з корупцією, прикордонна та оборонна сфери, міграційна політика, охорона здоров'я, захист дитинства, освіта, наука, технічні інновації, культурний розвиток населення, свобода слова та інформаційна безпека, соціальна політика, пенсійне забезпечення, житлово-комунальне господарство, фінансові послуги, захист прав власності, фондові ринки,

податково-бюджетна та митна політика, торгівля, підприємництво та інші галузі.

У Законі «Про національну безпеку України» від 2018 року пропонується зведене визначення: «Національна безпека України – це гарантування державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичних принципів конституційного ладу та інших важливих національних інтересів України від реальних та потенційних загроз». У цьому контексті основна відповідальність за забезпечення національної безпеки покладається на систему державного управління, яка є вирішальною сферою для організації діяльності та встановлення порядку [6].

Державне управління (або публічне управління) включає діяльність держави, спрямовану на координацію управлінських процесів шляхом використання повноважень виконавчої влади через виконання законів, реалізацію управлінських функцій для досягнення всебічного соціально-економічного та культурного розвитку країни та її регіонів, а також впровадження державної політики у відповідних сферах суспільного життя та створення умов для забезпечення прав і свобод громадян.

1.2. Співвідношення понять національна та державна безпека: зміст та особливості

Безпека країни, спрямована на гарантування ефективного функціонування державних та суспільних інститутів, може бути розділена на різні види, такі як національна, державна, громадська, інформаційна, екологічна та інші. У контексті становлення держави та забезпечення суверенітету особливу важливість мають дослідження національної та державної безпеки, поняття котрих іноді обтяжує дослідження їх особливостей та відмінностей [7].

Аналіз будь-яких досліджень національної та державної безпеки може підкреслити важливість визначення підходів до співвідношення цих правових понять.

Основні підходи включають:

- 1) визнання їх як рівноцінних;
- 2) урівняння їх як "елемент – система";
- 3) розуміння їх як однакових понять.

Деякі дослідники, зокрема, Г. Браун, вважають, що національна та державна безпека можуть сприйматися як синоніми, і підкреслюють, той факт, що національна безпека передбачає здатність забезпечувати фізичну цілісність та територіальну непорушність країни, підтримувати економічні зв'язки з іншими державами, захищати власні інститути та управлінську систему від зовнішнього втручання, а також контролювати державні кордони.

Фактично, таке визначення національної безпеки відповідає поглядам законодавця на той термін, який у Законі України "Про національну безпеку" описується як захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших ключових національних інтересів від реальних і потенційних загроз, що не мають військового характеру [8, с. 231–240].

Проте ця точка зору викликає суперечки, особливо з огляду на відмінність у тлумаченні понять "національний" та "державний" (згідно з тлумачним словником, "національний" означає пов'язаний із нацією, етносом, народом, тоді як "державний" - з державою, владою та її керівництвом).

Згоджуючись з тим, що поняття національної безпеки включає всі вказані аспекти, такі як державно-політичний, соціально-економічний, соціально-безпековий, національно-культурний, екологічний та інформаційний, важливо також визнати необґрунтованість виключення воєнного аспекту з визначення національної безпеки. Законодавчо це є одним з основних критеріїв для розмежування цих юридичних станів [9, с. 109-113].

Дослідження мовознавців показують, що терміни "національна безпека" та "державна безпека" мають різне трактування і в основному стосуються суспільних інститутів у випадку національної безпеки та державних інститутів у випадку державної безпеки. Логічно, що країна перебуває в стані безпеки, коли забезпечено захист і гарантії основних матеріальних та духовних цінностей, необхідних для створення належних умов для ефективного функціонування, включаючи державу, яка повинна ці умови забезпечити.

Країна може ефективно виконувати свої функції лише тоді, коли її органи влади, територія, суверенітет і право належним чином забезпечені та захищені. Важливо враховувати, що законодавче, лінгвістичне і логічне розмежування цих понять свідчить про відмінності в об'єктах їх захисту. Державна безпека спрямована переважно на захист держави, тоді як національна безпека включає захист і суспільства, і окремої особи. Таким чином, ці правові стани не є ідентичними, а їх структури відрізняються за якістю та кількістю.

І. І. Завидняк підкреслює, що основними складовими національної безпеки є правопорядок, національні потреби, інтереси, а також ефективне функціонування суспільних та державних інститутів. Гарантування правопорядку в державі дає змогу визначити, захистити та втілити найважливіші національні потреби та інтереси.

Надійний захист та реалізація цих потреб та інтересів становлять важливу умову для високого рівня розвитку суспільних інститутів. Суспільні інститути, розглянуті з політичного та правового погляду, є електоратом, що бере участь у формуванні державних структур, й сприяють ефективному функціонуванню державної влади у разі високого рівня правосвідомості та правової культури їх учасників [10, с. 4-5].

Одна з функцій компетентних державних органів полягає в реалізації політики, орієнтованої на забезпечення державної безпеки.

Науково-обґрунтовано державна безпека становить необхідний пререквізит для реалізації національної безпеки шляхом розроблення та

впровадження ефективної нормативно-правової системи, адміністрування у сфері національної безпеки та використання примусових заходів у випадках, передбачених законом.

Враховуючи, що подальші етапи, слідуючи за досягненням державної та інших пов'язаних аспектів безпеки, зосереджуються на забезпеченні національної безпеки та її військовій складовій, яка є інтегральною частиною попередніх кроків, такий підхід можна розглядати як частково обґрунтований. Ці етапи представляють собою логічно визначену послідовність, причому закінчення одного етапу веде до початку наступного, більш повного та ширшого за змістом, який включає та базується на елементах попередніх етапів.

Мінімальними структурними одиницями державно-владних інституцій є суб'єкти владних повноважень, які представляються конкретними особистостями в якості представників того самого суспільства. Відсутність органів влади позбавляє державу можливості виконувати будь-які свої функції, у тому числі щодо забезпечення безпеки.

Отже, держава не може існувати ізольовано від суспільства, оскільки вона існує та функціонує на його основі, і саме суспільство є одним із ключових акторів у політичному процесі. На цій основі здається обґрунтованим розглядати взаємозв'язок між державою та суспільством паралельно з аналізом взаємозв'язку між державною та національною безпекою, підкреслюючи при цьому, що сприймати взаємозв'язок державної та національної безпеки як систему і її складник є некоректним, тоді як розуміння їх як завдань і цілей є логічним і обґрунтованим [11, с. 265–269].

У науковій роботі І.Ф. Коржа проведено аналіз взаємозв'язку між національною та державною безпекою, який концептуалізується як відношення родових і видових категорій. Автор стверджує, що державна безпека, суспільна безпека та безпека особистості в їхній сукупності та системності формують національну безпеку як загалом безпеку держави.

Детальний аналіз наведених аспектів ілюструє, що адекватне забезпечення державної, військової, громадської, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки та інших сфер безпеки могло б стати фундаментом для ефективної реалізації національної безпеки, допускаючи вірність обраного підходу.

Методики зміцнення державної безпеки включають, зокрема, вдосконалення законодавства, узгодження правових норм, ліквідація правових колізій, та усунення неоднозначностей у тлумаченні нормативно-правових актів.

Аспекти, які передбачають протидію корупції, оптимізацію роботи державних органів та структур, а також подолання внутрішньодержавних проблем, є інтегральними складовими системи національної безпеки. Однак, слід врахувати, що дане поняття також охоплює заходи щодо забезпечення безпеки нації, включно з воєнними аспектами, і базується на взаємодії з міжнародними партнерами через обмін досвідом, економічну та політичну співпрацю.

Елементом такої системи є також зміцнення обороноздатності держави, профілактика зовнішніх та внутрішніх загроз безпеці, пріоритетними напрямками яких є підвищення соціального забезпечення населення, стимуляція економічного зростання, а також забезпечення фінансової та політичної стабільності країни [12, с. 50-55].

На базі наведеного аналізу, стає зрозумілим, що ефективне функціонування державних інститутів є передумовою для здійснення всіх прав і свобод людини та громадянина, що у свою чергу сприяє створенню основи для забезпечення національної безпеки. Національна безпека охоплює комплекс внутрішньо- та зовнішньополітичних аспектів, включаючи дипломатичні ініціативи, тоді як державна безпека має своїм основним зосередженням внутрішньодержавний контекст і зазвичай не включає військові елементи.

Основні показники ефективності системи забезпечення національної безпеки можуть проявлятися через охорону державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності України, її економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу, захист державних таємниць, правопорядку, державного кордону, критично важливої інфраструктури та населення від розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, а також від терористичних та інших високоризикованих загроз з боку злочинних угруповань, організацій чи осіб.

Суть ефективної імплементації державної політики в області національної безпеки полягає в забезпеченні національної незалежності та суверенітету, територіальної цілісності держави, підтримці розвиненого громадянського суспільства та високого рівня демократизації. Також важливими є належність та ефективність законодавчої системи правової держави, захист прав особи, економічний потенціал країни, стан збройних сил з огляду на їхню боєздатність і готовність до бою, національна ідентичність і самобутність, а також розвиток національної свідомості та культури [13, с. 6-19].

Також значущим є наявність консолідованої стратегії національного розвитку, національної ідеї та універсальних цілей, національної згоди і єдності, внутрішньополітичної стабільності, а також готовності та здатності політичних сил до реалізації загальноприйнятих цілей. З огляду на це, національна безпека увібрала в себе захист національних інтересів індивіда, суспільства та держави у цілому, у той час як державна безпека концентрується на аспектах, що стосуються власне функціонування держави.

Отже, проаналізовані дані дозволяють ідентифікувати наступні керівні принципи у контексті визначення співвідношення між національною і державною безпекою:

- 1) Заперечення ідентифікації національної та державної безпеки як тотожних понять, обумовлене кількісними та якісними розбіжностями в їх структурах;

2) Логічна послідовність у досягненні визначеної мети шляхом реалізації поставленого завдання;

3) Взаємозалежність та взаємообумовленість методів забезпечення цих двох аспектів безпеки [14].

Розгляд основних підходів до аналізу аспектів співвідношення цих юридичних категорій дозволяє зробити висновок, що вони не є синонімічними, а державна безпека не може охоплювати більший спектр аспектів, ніж національна безпека. Також підтверджується, що співвідношення між національною безпекою як родовим поняттям і державною безпекою як видовим є найбільш чітким і аргументованим, де національна безпека включає в себе державну.

Безпека, як і багато інших теоретичних концепцій у сфері соціальних наук, не має уніфікованого та визначеного опису через її міждисциплінарний характер. Вчені з різних наукових дисциплін інтерпретують це поняття відповідно до специфіки своїх напрямків дослідження та методологічних рамок.

Тим не менш, існує консенсус серед більшості дослідників, що безпека є антропоцентричною категорією, тісно пов'язаною з соціальною природою та цінністю людини, охоплюючи всі аспекти та сфери людського буття [15, с. 3-13].

Концепція, яка ілюструє взаємозв'язок між соціальними функціями розвитку та безпекою, підкреслює інтегративність та взаємозалежність усіх сфер людської діяльності. Такий підхід знаходить своє підтвердження навіть у думках давньоримського філософа Цицерона, який стверджував, що природа наділила всі живі істоти інстинктом самозахисту, що є фундаментальною функцією для забезпечення уникнення шкідливого впливу та задоволення необхідних потреб для підтримання життя.

Для глибшого розуміння терміну "безпека", важливо розглянути його лексичне та етимологічне походження. Термін виводиться від латинського слова "securitas", що перекладається як стан відсутності піклування, опіки чи

достатньої охорони. В літературному значенні, "безпека" часто асоціюється з відсутністю загроз (відповідник англійського "danger") та з відчуттям захищеності.

У психологічному контексті, загрозу можна визначити як специфічний стан свідомості або психіки, що пов'язаний із сприйняттям певних явищ як потенційно шкідливих або небезпечних для окремої особи, суспільства чи держави. З об'єктивної перспективи, концепція безпеки корелює з наявністю реальних загроз та небезпек, і потенційними руйнівними наслідками, які ці загрози можуть спричинити.

Безпека, у літеральному вираженні, розглядається як фундаментальна, примарна, та нагальна потреба людини. У відомій ієрархії потреб за Маслоу, безпека займає одну із ключових позицій, стоячи поруч з основоположними фізіологічними потребами, які необхідні для екзистенції [16, с. 146].

Вона розуміється головним чином як відсутність страху. Згідно з дослідженнями польського вченого Юзефа Кукулкі, неспроможність задовольнити потребу в безпеці призводить до небажаних наслідків для особистості та соціальних груп, дестабілізуючи їхнє буття та функціонування.

Тенденції зміни існуючого порядку, опір зовнішнім несприятливим змінам та вдача до захисних ресурсів для відновлення відчуття безпеки є свідченням того, що безпека не лише певний стан речей, але й тривалий соціальний процес. У рамках цього процесу суб'єкти прагнуть поліпшити механізми, які забезпечують відчуття безпеки.

В академічних дебатах переважає переконання, що потреба в безпеці мотивує діяльність та розвиток, оскільки здійснення суспільних цілей неможливе без задоволення цієї потреби. Обширне суспільне розуміння потреби в безпеці пов'язується з аспектами на зразок існування, виживання, впевненості, стабільності, цілісності, незалежності та охорони рівня та якості життя.

Цілком слушно зазначити, що існує альтернативний науковий дискурс, який інтерпретує безпеку в різноманітних ролях: як ціль, результат чи ресурс.

Часто такі підходи обмежують розуміння безпеки лише контекстом воєнних конфліктів або інших масштабних соціальних потрясінь, що у свою чергу обмежує точність і глибину дослідження суб'єктивної грані безпеки.

Проте, залучення географічного (просторового) аспекту до вивчення безпеки дозволяє додатково розширити це поняття, розрізняючи локальні, субрегіональні, національні та глобальні виміри. Це розширення безперечно сприяє зрозумінню зв'язків між державною та національною безпекою, елементи яких рівномірно співвідносяться один з одним у контексті забезпечення безпеки, незалежно від постійних соціальних та політичних змін.

Упродовж кількох десятиліть наукові дослідження асоціювали безпеку із державною стабільністю та розвитком, проте з початку ХХІ століття виник новий акцент на суб'єктивний аспект безпеки, який почав асоціюватись із нацією.

В академічних кругах побутує думка, що поняття державної безпеки та національної безпеки є ідентичними або взаємозамінними, цим самим підтримуючи інтеграцію обширної категорії безпеки [17, с. 393–397].

1.3. Виклики та загрози національній та державній безпеці: класифікація та характеристика

Експерти відзначають погіршення глобальної ситуації, зростання нестабільності, конфліктність та військове загрози. Напруженість зростає на фоні глобальної економічної кризи. Експерти прогнозують, що її наслідки відчуватимуться як у економіці та соціальній сфері, так і в міжнародних відносинах. Це може призвести до загострення боротьби за глобальне лідерство, посилення гонки озброєнь і ослаблення ролі міжнародних структур та правових механізмів, які забезпечують глобальну безпеку. Країни, що розвиваються, зокрема Україна, ймовірно, будуть найбільш вразливими до економічної кризи та її негативних наслідків.

Під терміном "ризик" національної безпеки мається на увазі ймовірність того, що певні дії або бездіяльність окремої особи чи соціальної групи можуть призвести до наслідків, які створюють умови для загрози реалізації та захисту національних інтересів. Це також включає діяльність в умовах підвищеного ризику, спрямовану на досягнення конкретного результату [18, с. 74-79].

З'ясовано, що термін "ризик" є близьким за значенням до терміну "загроза". Деякі експерти, зокрема А. Б. Качинський, пропонують використовувати поняття "ризик" як індикатор небезпеки, що слугує розрахунковою оцінкою ймовірної шкоди для національної безпеки в разі виникнення непередбачуваної події.

Ризик, у цьому випадку, може бути визначений як оцінка ймовірності небезпечної події, такої як війна, катастрофа, політична криза, фінансово-економічна криза та інші, що можуть трапитися і яка може негативно вплинути на національні інтереси та безпеку. Цей ризик також може бути розглянутий як ситуативна характеристика стратегічного управління національною безпекою, що може виникнути через невизначеність результатів такої діяльності та можливі негативні наслідки для національних інтересів.

Дослідження поняття «ризик» виявляє собою знахідку, аналіз, підрахунок очікуваних оцінок та розробку рекомендацій для зниження потенційних втрат для національної безпеки у разі виникнення небажаної ситуації. Дане дослідження повинно здійснюватися як з використанням статистичних методів, так і в динамічній сфері.

В особливих справах, вивчення ризику для національної безпеки визначається шляхом його висловлення, яке залежить від контексту його дослідження [19, с. 162–177].

У другому випадку, аналіз і оцінка ризику виконуються шляхом розподілу його ступеня пропорційно до очікуваних втрат від небажаної події. Таким чином, можна виділити різні рівні ризику, які поділяються за характерною рисою величини – великий, менший та допустимий, критично-допустимий або недопустимий ризику.

У випадку останнього може бути найбільш небезпечних наслідків для національних інтересів, зокрема національної безпеки. Управління суб'єктами в цій сфері обумовлене необхідністю забезпечити безпеку та оборону особистих та державних інтересів, у всіх сферах суспільного та державного життя є ключовим, тому необхідно враховувати політичні, економічні, соціальні та гуманітарні (духовні) ризики для національної безпеки. При проведенні аналізу ризиків важливо диференціювати їх різні компоненти, зокрема зовнішньо- та внутрішньополітичні, фінансові, інвестиційні, інформаційні, військові та інші аспекти.

На даному етапі основними реальними та потенційними загрозами для національної безпеки України та стабільності в суспільстві є:

1) у зовнішньополітичній сфері:

- порушення державного суверенітету та територіальної цілісності України, претензії інших країн на її територію;
- спроби зовнішнього втручання у внутрішні справи України;
- воєнно-політична нестабільність, а також регіональні та локальні конфлікти в різних частинах світу, зокрема в безпосередній близькості до кордонів України [20, с. 171–175];

2) в галузі національної безпеки:

- шпигунська та підривна діяльність іноземних розвідувальних органів;
- загроза нападу з боку окремих осіб або груп на національний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний та оборонний потенціали України, а також на права і свободи громадян;
- поширення корупції та хабарництва у державних структурах, злиття бізнесу та політики, діяльність організованих злочинних груп;
- злочини, спрямовані проти міжнародного миру та безпеки, зокрема терористична діяльність;
- загроза використання ядерних та інших об'єктів на території України для терористичних актів;

- можливість незаконного ввезення заборонених предметів, таких як зброя, боєприпаси, вибухові речовини, засоби масового ураження, радіоактивні та наркотичні речовини;

- спроби створення та діяльності незаконних збройних формувань, а також використання військових та правоохоронних органів держави в інтересах окремих груп;

- прояви сепаратизму та спроби надання етнічної автономії окремим регіонам України.

3) у воєнній та прикордонній безпеці України:

- поширення зброї масового ураження та засобів її транспортування;

- неефективність наявних структур та механізмів забезпечення міжнародної безпеки і глобальної стабільності;

- нелегальна міграція;

- ймовірність втягнення України в регіональні збройні конфлікти чи протистояння з іншими державами;

- нарощування військових угруповань та озброєнь іншими країнами поблизу кордонів України, що може порушити існуюче співвідношення сил [21, с. 336-355];

- небезпечне зниження рівня забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань новітньою військовою та спеціальною технікою та озброєнням, що загрожує зменшенням їх боєздатності;

- уповільнені темпи реалізації та недостатнє фінансування програм реформування Воєнної організації та оборонно-промислового комплексу України;

- накопичення великої кількості застарілої та непотрібної для Збройних Сил України військової техніки, озброєння та вибухових речовин;

- незавершеність правового оформлення та недостатня облаштованість державного кордону України;

- низький рівень соціального захисту військовослужбовців, громадян, звільнених із військової служби, та їхніх сімей.

4) у внутрішньополітичній сфері:

- порушення органами державної влади та місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод громадян, зокрема під час проведення виборчих кампаній, а також недостатня ефективність контролю за виконанням Конституції та законів України;

- ризик виникнення конфліктів у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин, радикалізації та проявів екстремізму серед деяких об'єднань національних меншин і релігійних громад;

- загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах країни;

- структурна та функціональна диспропорція політичної системи суспільства, неможливість деяких її елементів швидко реагувати на загрози національній безпеці [22, с. 44];

5) в економічній сфері:

- значне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності, а також науково-технічного та технологічного потенціалу, зменшення досліджень у стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку;

- ослаблення державного регулювання та контролю в економічній сфері;

- нестабільність правового регулювання економічних відносин, зокрема в сфері фінансової (фіскальної) політики, відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам, зростання кредитних ризиків;

- критичний стан основних виробничих фондів у ключових галузях промисловості, агропромислового комплексу та системах життєзабезпечення, загострення проблем із підтриманням ядерних об'єктів у належному технічному стані на території України;

- недостатні темпи відновлення та подолання структурних деформацій в економіці [23, с. 3-13];

- критична залежність національної економіки від ситуації на зовнішніх ринках і низькі темпи розвитку внутрішнього ринку;

- нераціональна структура експорту, що переважає сировинними товарами та має низьку частку продукції з високою доданою вартістю;
 - значна боргова залежність держави, зокрема великі обсяги зовнішнього та внутрішнього боргу;
 - загроза економічній незалежності України через зростання частки іноземного капіталу у стратегічних секторах економіки;
 - неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює розвиток конкурентного середовища в економіці.
 - критичний стан продовольчого забезпечення населення;
 - неефективне використання паливно-енергетичних ресурсів, повільні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної енергозберігаючої політики, що ставить під загрозу енергетичну безпеку країни;
 - зростання "тіньової" економіки;
 - домінування особистих, корпоративних і регіональних інтересів над національними в діяльності управлінських структур [24, с. 73–81];
- б) у сфері соціальної та гуманітарної діяльності:
- невідповідність програм економічних реформ з досягненням визначених соціальних пріоритетів;
 - неефективність державної політики в галузі підвищення трудових доходів населення, боротьби з бідністю та стимулювання продуктивної зайнятості працездатних громадян;
 - криза в системі охорони здоров'я та соціального захисту населення, що негативно позначається на загальному стані здоров'я громадян, зокрема на поширенні наркоманії, алкоголізму та інших соціальних проблем.
 - загострення демографічної кризи;
 - обмеження доступу до якісної освіти для людей з низькими доходами;
 - явища морального та духовного відносин в суспільстві;

- зростання дитячої та підліткової безпорадності, бездомності та бродяжництва.

7) у науково-технологічній сфері:

- зростаюче відставання України в науково-технологічному розвитку від розвинутих країн;

- неефективність державної інноваційної політики та механізмів підтримки інноваційної діяльності;

- низька конкурентоспроможність продукції;

- недостатньо розвинений внутрішній ринок високотехнологічної продукції і відсутність ефективного захисту від іноземної технічної та технологічної експансії;

- зниження попиту на підготовку науково-технічних кадрів для наукових, конструкторських, технологічних установ і високотехнологічних підприємств.

- низький рівень оплати праці в науково-технічній сфері, зниження її престижу;

- недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності;

- виїзд учених, фахівців і кваліфікованої робочої сили за кордон [25, с. 156–165];

8) в сфері екології:

- суттєве антропогенне навантаження та техногенне перевантаження території України, що збільшує ризики виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

- нераціональне і виснажливе використання як відновлюваних, так і невідновлюваних мінерально-сировинних ресурсів;

- нездатність подолати негативні соціально-екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи;

- погіршення екологічного стану водних ресурсів, загострення проблеми транснаціональних забруднень та зниження якості води.

- погіршення техногенного стану гідротехнічних споруд водосховищ на річці Дніпро;

- неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів, трансгенних рослин та збудників хвороб, які є небезпечними для людей, тварин, рослин і екосистем, а також використання генетично змінених організмів та речовин без екологічного обґрунтування;

- неефективність заходів, спрямованих на подолання негативних наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності;

- загроза техногенного тероризму, зокрема ядерного та біологічного;

- посилення впливу шкідливих генетичних змін у популяціях живих організмів, зокрема в генетично змінених організмах, а також у біотехнологіях;

- застарілість і недостатня ефективність систем утилізації токсичних і екологічно небезпечних відходів.

9) в сфері інформації:

- обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;

- пропагування насильства, жорстокості та порнографії через засоби масової інформації;

- комп'ютерні злочини та кібертероризм;

- розголошення інформації, що має державну таємницю або іншу інформацію, захищену законом;

- витік конфіденційної інформації, яка є власністю держави або сприяє задоволенню національних інтересів суспільства і держави;

- спроби маніпулювати громадською думкою через поширення неправдивої, неповної або упередженої інформації.

Домінування внутрішніх загроз у контексті національної безпеки України. Незважаючи на дестабілізацію міжнародного середовища, значна частка дослідників постулює, що сучасний період характеризується перевагою внутрішніх ризиків для забезпечення національної безпеки України.

Основні загрози включають:

- Неєфективність політичної еліти у формуванні та імплементації консолідованої стратегії державного розвитку, що проявляється через недосвідченість та дезінтеграцію вищих верств влади;

- Інтеграція інтересів державної влади та бізнес-структур, високий рівень корупції. Ця конфліктність проявляється через готовність еліт вдаватися до компромісів з зовнішніми силами, навіть за рахунок заподіяння шкоди національним інтересам;

- Недоліки та неєфективність у функціонуванні державних інституцій, а також неповноцінність можливостей національного керівництва до забезпечення їх результативності на різних рівнях управління;

- Внутрішня політична нестабільність.

Аналіз внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці України. Визначення ключових факторів внутрішньої вразливості країни включає наступне:

- Некомпетентність управлінських структур, яка загострює низку проблем в ефективності державного управління.

- Суттєві регіональні розбіжності у політичних та ідеологічних поглядах між різними територіями, що сприяє потенціалу суспільного розколу та дезінтеграційних тенденцій.

- Висока енергозалежність економіки від зовнішніх ресурсів, що підсилюється критичною потребою в імпортних енергоресурсах.

- Глибока економічна криза, що є частково наслідком глобальних економічних потрясінь, ставить під загрозу частину економічного суверенітету України.

- Різке падіння рівня доходів громадян та зростання соціального невдоволення, обумовлене заглибленням економічної рецесії [26, с. 42-52].

- Підвищений ризик встановлення авторитарного режиму.

- Перелік екологічних ризиків.

Середні експертні оцінки вказують на критичну важливість відсутності консолідації суспільства та його еліти та низьку результативність державного

управління як основних внутрішніх загроз національній безпеці України. Зокрема щодо зовнішніх загроз, які ставлять під загрозу національну безпеку України, експерти широко обговорюють наступні аспекти:

Аналіз глобальних економічних викликів та їхній вплив на Україну:

1. Вплив світової економічної кризи, зокрема:

- Зменшення обсягів експорту, який є основним джерелом державних доходів.
- Потенційна втрата традиційних ринків збуту українських експортних товарів, таких як метали, хімічна та аграрна продукція.
- Ризик втрати статусу країни-транзитера енергетичних ресурсів.
- Загроза втрати частини економічного суверенітету через передачу контролю над стратегічними активами іноземному капіталу.
- Загострення політичної нестабільності в світовому масштабі як наслідок поглиблення економічної кризи.

Проблематика перетворення України на арену геополітичного суперництва між Сполученими Штатами Америки та Російською Федерацією, що може призвести до утилітарного використання країни у зовнішньополітичних відносинах.

- Невизначеність позиції провідних держав Європейського Союзу щодо визнання ролі та місця України у міжнародному співтоваристві, що ускладнює зовнішньополітичні орієнтації країни.

- Ризик відокремлення України від основних глобальних та регіональних економічних інтеграційних процесів, що може серйозно обмежити її здатність до зовнішньоекономічної діяльності та розвитку [27, с. 81–85].

Аналіз зовнішніх загроз та конфліктних ситуацій, що впливають на стабільність в Європі та Україну:

1. Політика Сполучених Штатів Америки, має орієнтир на інтеграцію нашої країни в Північно-атлантичний альянс, яка веде до знищення двосторонніх відносин між Україною та Російською Федерацією,

виливаючись у повномасштабне військове втручання Росії на українську територію.

2. Загроза втрати рівноваги сил, який було сформовано на території Європи у пострадянському просторі, який містить в собі:

- Збільшення країн на схід, які перебуватимуть у складі НАТО.
- Збільшення кошторисів на галузь збройного спорядження в європейських державах.
- Використання Чехією та Польщею американської системи протиракетної оборони.

3. Ризик розпаду актуальної правової сім'ї, включаючи механізми, що гарантують оборону та безпеку Україні.

4. Збільшення ворожнечі та напруги у стосунках між НАТО та Росією.

5. Стратегія Сполучених Штатів на створення осередків нестабільності в Євразії, та з цілями повернути втрачене, а саме наслідків глобальної кризи за рахунок пострадянських та євразійських держав.

6. Мета Російської Федерації зміцнити свій вплив у пострадянському просторі, включаючи активізацію так званих "заморожених конфліктів".

7. Загроза військового конфлікту між Сполученими Штатами і Іраном, а також загострення конфліктів у регіонах, таких як Афганістан та Пакистан.

8. Радикалізація ісламських політичних рухів, включаючи динаміку в Туреччині.

9. Спроби Туреччини зміцнити свій вплив у Чорноморському регіоні, зокрема через взаємодію з організаціями кримських татар.

10. Проблеми нелегальної міграції, міжнародної злочинності та зростання наркотрафіку через територію України.

11. Зростання загроз міжнародного тероризму.

Експерти часто вважають ці конфліктні ситуації вагомими зовнішніми загрозами для стабільності регіону та світу [28, с. 139–153].

Проблематика національної безпеки відіграє критичну роль у контексті загальнонаціонального розвитку та приведення у виконання державних та

суспільних інтересів та бажань держави. Концепція безпеки, яка і надалі набуває зростаючої уваги у медійному просторі, характеризується своєю багатогранністю та комплексністю, що спонукало до її аналізу спеціалістами з різних галузей науки.

Вивчення загроз та викликів, пов'язаних з національною безпекою, стає ключовим у формулюванні відповідних концепцій на рівні держави, які слугують основою для розроблення політики національної безпеки. Основна функція даної політики полягає у визначенні головних напрямів національних інтересів та координації стратегій, що спрямовані на протидію сучасним і потенційним майбутнім загрозам.

Глибоке розуміння сутності та структури сучасних загроз є фундаментом для методологічного обґрунтування стратегічних завдань у аспекті державної та суспільної безпеки, включаючи гарантування стабільного розвитку та підняття економічного рівня країни.

Автономне функціонування нації, національний розвиток та визначне становище на міжнародній арені все більше визначаються рівнем забезпечення національної безпеки відповідної держави. Питання стабілізації та стратегічного розвитку національної безпеки завжди були та залишаються одними з ключових пріоритетів національної політики, маючи критичне значення для всіх країн. Це особливо актуально у контексті становлення та імплементації ефективної системи міжнародної безпеки згідно з глобальними стандартами та нормами [29, с. 8-13].

В умовах сучасності свідки радикальних трансформацій, де основною тенденцією стає глобалізація, при цьому зростаюча взаємозалежність держав супроводжується поглибленням розриву між багатими та бідними країнами, ескалацією соціально-економічних, соціально-політичних та етнокультурних конфліктів. Такі обставини вимагають реформування підходів до забезпечення національної безпеки, особливо в Україні, що вимагає вивчення та реалізації науково обґрунтованої системи захисту в умовах глобальних викликів

Як зазначає український вчений О. Коломієць, на сьогоднішній день ми стаємо свідками появи нових загроз всім рівням системи міжнародної безпеки, що вимагає координованих зусиль національних держав, міжнародних організацій та глобальної спільноти задля їх запобігання та нейтралізації.

Зокрема, важливим завданням стає аналіз і класифікація причин, які впливають на поточний стан міжнародної безпеки, що підкреслює необхідність системного дослідження даної проблематики, розробки ефективних стратегій і заходів реагування, щоб забезпечити міжнародну стабільність та мир у умовах зростаючих глобальних напружень.

Забезпечення безпеки було постійним предметом занепокоєння людства впродовж його цивілізаційного розвитку. Не звертаючи увагу на кінець та припинення всіх світових війн, очікування громадян та суспільства на підняття рівня економіки, розвитку соціальної інфраструктури та зменшення викликів та загроз державній безпеці, повністю не виправдали своїх надій. Збройні конфлікти і надалі продовжують створювати великі виклики та загрози іншим країнам [30, с. 183-188].

РОЗДІЛ 2. ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ ТА ДЕРЖАВНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

2.1. Внутрішні фактори, що становлять виклики та загрози національній та державній безпеці.

Проблема забезпечення безпеки країни є критично важливою для її загального розвитку та захисту національних інтересів. Останнім часом поняття національної безпеки стало все більш актуальним у ЗМІ, і його складна та многогранна природа зробила його об'єктом вивчення фахівців різних галузей.

Вивчення інституту загроз та викликів, визначення «національної безпеки» обумовлений тим, що вищевказаний термін є основним для розробки стратегії гарантії безпеки та спокою, будь-якої держави і є важливим при формуванні політики національної безпеки. Основна мета - визначення головних інтересів нації та керівництво у створенні стратегій для вирішення сьогоденних і майбутніх загроз та можливостей їх подолання.

Незважаючи на велику кількість опублікованих матеріалів, у теорії та практиці національної безпеки лишається чимало невирішених питань. Ускладнює цю ситуацію відсутність системності в понятійному апараті цієї галузі, в додаток рекомендацій стосовно реалізації новітніх методів, стратегій і моделей регулювання та забезпечення державної безпеки [31, с. 64-65].

Перебування нації у різних формах державного устрою, її розвиток та важлива роль на світовій сцені все більше залежать від захисту національної безпеки. Підтримка стійкості та розвитку національної безпеки завжди була і залишається одним з ключових пріоритетів та завдань, актуальних не тільки для окремої країни, а й для всіх держав у цілому. Це особливо важливо для створення та впровадження ефективної системи безпеки на міжнародному рівні, відповідно до загальноприйнятих стандартів та норм.

На сьогодні спостерігаються значні коливання, що ведуть до загального процесу глобалізації. Це призводить до зростання взаємозалежності між

країнами та регіонами, але також збільшує дистанцію між багатими та бідними країнами, погіршує соціально-економічні, соціально-політичні та етнокультурні конфлікти всередині країн [32, с. 159].

Зважаючи на це, забезпечення державної безпеки вимагає застосування нових підходів. Україна опинилася в такій ситуації, яка ставить перед нею завдання розвитку та впровадження науково обґрунтованої системи безпеки. Як зазначає український дослідник О. Коломієць, сьогодні ми спостерігаємо виникнення численних нових загроз для системи міжнародної безпеки на всіх рівнях, що вимагає координації зусиль держав, міжнародних організацій та глобальної спільноти для їх подолання.

Особливу важливість набуває система, яка класифікує детермінанти, що здійснюють вплив на безпекову ситуацію у світі. Тому існує крайня необхідність систематичного вивчення цієї значущої проблеми для глобальної спільноти, розробки ефективних заходів для її вирішення, яке гарантує стабільну безпеку та спокій в умовах постійної світової напруги [33, с. 147-152].

Список дійючих та актуальних на зараз реальних загроз реальній безпеці значно ширший за наведеними прикладами. Тому гарантування реалізації державних інтересів вимагає адекватної реакції на сучасні виклики та загрози, що включає реалізацію ефективної політики національної безпеки відповідно до державної політики із реалізації національної безпеки. Згідно з цим документом, національна безпека визначається як рівень захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод людини, інтересів суспільства, держави та її довкілля від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Загроза національним інтересам України - це ситуація, коли може виникнути реальна можливість завдати шкоду національним інтересам країни через природні, зовнішньо- та внутрішньополітичні чинники або будь-які інші обставини. Виклики включають у себе всі види ситуацій, таких як природні катаклізми, зовнішньополітичні та внутрішньополітичні зміни, які можуть

стати загрозою національним інтересам України або вимагати від держави адекватних заходів для компенсації цих загроз.

Надії на рішучий прорив у нову, більш безпечну систему світового устрою, які виникли на початку 1990-х років, ще не виправдалися. Потенційна загроза тотального ядерного знищення цивілізації була замінена новими проблемами і викликами, які були загострені глобалізацією, серед них - тероризм і сепаратизм; різні форми екстремізму, включаючи національний та релігійний; незаконна торгівля наркотиками та організовані злочинні угруповання; місцеві суперечки та ризик розповсюдження зброї масового знищення; фінансові та економічні обвали; екологічні катастрофи та пандемії.

Ці проблеми існували раніше, але в епоху глобалізації, коли світ став більш взаємопов'язаним і взаємозалежним, вони швидко здобули універсальний характер. Це реально загрожує регіональній, іноді навіть міжнародній безпеці та стабільності, втручаючись у повсякденне життя мільярдів людей [34, с. 62-64].

Однією з особливостей сучасної міжнародної системи стала транснаціоналізація міжнародних відносин, що означає зростання впливу недержавних учасників у рамках кількох або більше держав. Поява транскордонних проблем у сфері безпеки тісно пов'язана з послабленням (іноді навіть анулюванням) контрольної функції державних кордонів, зростанням міжнаціонального співробітництва між різними бізнес-структурами та соціальними інститутами, а також окремими особами, що діють у різних країнах.

Слід зауважити, що, навіть якщо визначення переліку загроз безпеці держави здається досить простим (оскільки вони ідентифікуються на основі практики), розроблення методів та інструментів для протидії цим загрозам є значно складніше. Додатковою проблемою є той факт, що ці загрози часто взаємопов'язані і взаємодоповнюють одна одну, негативно впливаючи на безпекову ситуацію в комплексі.

Більше того, вплив цих загроз поширюється на "традиційні" проблеми національної та міжнародної безпеки держави. Процеси глобалізації та інформаційно-комунікативна революція унікально розширюють можливості для "легальних" організацій та суспільних інституцій, але водночас відкривають широкі можливості для організацій та угруповань, які деструктивно впливають на соціальний розвиток.

Події в Сирії та пов'язані з конфліктом в цій країні являють собою масові міграційні потоки, посилення проблем тероризму в Європі, ускладнення гуманітарної ситуації на околицях ЄС та в сусідніх країнах, зростання внутрішньої напруги в деяких країнах Європи та посилення націоналістичних та екстремістських партій і рухів – це ілюструє тенденції у розвитку транснаціональних загроз для сучасних держав [35, с. 76-80].

Події в Україні також можуть слугувати прикладом, коли нездатність держави захистити свою кордон призводить до військово-політичної дестабілізації цілих регіонів під впливом, що ініційований з-за кордону. Зокрема, поширення практики так званої "гібридної війни" стає можливим завдяки зростанню прозорості кордонів і неможливості абсолютного контролю над транзитом людей, товарів, фінансів та інформації. Держави змушені діяти в нових умовах трансформації системи міжнародних відносин.

Протягом тривалого часу безпека була нерозривно пов'язана з військовим потенціалом суб'єкта. Проте на сучасному етапі розвитку людство зіткнулося з новими викликами і вимушене враховувати безліч нових факторів, які визначають його розвиток. Поняття безпеки зазнало змін.

Стало очевидним її багатогранність, коли кожен її аспект - військовий, політичний, економічний, соціальний, екологічний - відіграє свою важливу роль. Сьогодні при створенні систем забезпечення безпеки в соціально-економічній сфері необхідно брати до уваги інноваційні процеси, пов'язані з глобалізацією, регіональною інтеграцією, розвитком соціальних аспектів, високих технологій і інформатизацією суспільства.

Концепція безпеки, яка розширилася під впливом глобальних процесів, вимагає досягнення рівноваги між різними її аспектами. Значні зміни, що відбулися у міжнародній системі від XX до початку XXI століття, такі як припинення протистояння соціально-політичних систем, утвердження монополярного світу, зростання загроз для регіональної та глобальної безпеки від міжнародного тероризму та організованої злочинності, підкреслили проблеми формування та функціонування системи міжнародної безпеки.

Головна увага звертається на теоретичні аспекти, пов'язані з необхідністю переосмислення поняття "міжнародна безпека" та проблем джерел сучасних загроз, а також на роль міжнародних інститутів, які мають пріоритетне завдання забезпечення міжнародної безпеки [36, с. 357].

Основною рисою даного періоду є те, що масова загроза світового масштабу була замінена багатьма потенційними загрозами меншого масштабу, але достатньо серйозними для міжнародного миру й стабільності, які зачіпають інтереси багатьох держав.

За таких умов формування ефективної системи міжнародної безпеки потребує об'єктивної та безпомилкової оцінки можливих внутрішніх і зовнішніх загроз, як військових, так і невійськових. Невійськові загрози, які можуть становити найбільшу небезпеку для європейських країн (включаючи країни Центрально-Східної Європи), включають:

- розвиток економічної кризи в колишніх країнах СРСР та східноєвропейських державах;
- зростання безробіття;
- екологічні проблеми, пов'язані з шкідливим впливом на природне середовище у різних районах Європи;
- поширення нових видів наркотиків; поширення нових хвороб, що складно піддаються лікуванню (наприклад, СНІД, атипова пневмонія);
- демографічний спад;
- неконтрольована міграція з країн "третього світу".

У зв'язку з цим, актуальність розвитку якісно нової системи національної безпеки очевидна, оскільки це важливо для збереження людської цивілізації, а також для стабільного функціонування держави та всього світового співтовариства. Україна також має взяти участь у вирішенні глобальних проблем міжнародної безпеки, оскільки світове співтовариство переживає нову фазу розвитку, яка вимагає адекватних відповідей на сучасні виклики.

Політичні дослідники застосували системний аналіз для вивчення механізмів регіональної безпеки та розробки її складових, включаючи військово-політичні, соціально-економічні, соціально-культурні, політико-інституційні та інші аспекти [37, с. 48-56].

Під час "холодної війни" багато значущих теоретичних аспектів цього питання залишалися недостатньо вивченими, оскільки не враховували реалії ядерних конфліктів, і це вимагало відповідних висновків про те, що людське прагнення до миру залежить від природи окремих цивільних суспільств.

З початком європейської політико-економічної інтеграції західні експерти все більше уваги приділяли економічним аспектам. Концепція "кооперативної безпеки" виникла для подолання проблем, що виникли після завершення "холодної війни" із спільнотою країн у зв'язку зі зростанням взаємозалежності країн через глобалізацію та збільшення кількості претендентів на монополію в міжнародній політиці.

Сучасний процес глобалізації призводить до кризи у сфері міжнародних відносин, яку деякі експерти розглядають як загальну системну кризу. Глобалізація призводить до значних змін в структурі суспільства і держави, де держава втрачає свою домінуючу роль на світовій арені. З погляду глобалізму, держави втрачають свою національну ідентичність, що відображається у зменшенні внутрішнього суверенітету та обмеженні національного суверенітету.

Зазвичай національну безпеку пов'язують лише з діяльністю спецслужб, вважаючи її тотожною обороні держави і т. д. У проте, у сучасному світі гарантії національної безпеки не виключно забезпечуються за допомогою сили

або загрози використання такої сили. Військова могутність є лише одним з компонентів сили держави.

Необхідно також розглядати економічні, політичні, морально-етичні та інші, не зв'язані з використанням сили аспекти забезпечення національної безпеки. У наш час все більш важливими стають економічні та інформаційні аспекти забезпечення безпеки. Наприклад, економічна криза в умовах глобалізації світової економіки може в короткі терміни дестабілізувати економіку країн, які розташовані далеко одна від одної.

Важко уявити наслідки порушення функціонування інформаційних мереж, оскільки інформація є значущим економічним, політичним і соціальним ресурсом. Нерозв'язані глобальні проблеми сучасності, такі як екологічні, енергетичні і продовольчі, додають нове значення поняттю міжнародної безпеки [38, с. 145-155].

Збільшується потенціал конфліктності через розрив між багатими і бідними країнами, політичний і релігійний екстремізм, агресивний націоналізм, сепаратизм і територіальні претензії, зростання релігійної нетерпимості та ксенофобії, висока рівень терористичної активності і транснаціональної організованої злочинності, поширення зброї масового знищення та неконтрольоване поширення матеріалів і технологій, які можуть бути використані для виробництва цієї зброї.

Для успішної діяльності системи безпеки необхідне реалістичне розуміння та виявлення небезпек і загроз. Важливо об'єктивно класифікувати їх на основі ступеня серйозності та потенційного впливу на особистість, суспільство та світове співтовариство.

Події XX століття значно змінили уявлення про пріоритети міжнародної та національної безпеки. Багато дебатів зараз концентруються на можливості адаптації існуючих міжнародних структур безпеки до сучасних викликів та загроз, а також на проблемі встановлення нового світового порядку, який передбачає перегляд традиційних міжнародних норм і правил поведінки суверенних держав.

Проте, варто відзначити, що протягом останніх десяти років існуючі глобальні та регіональні системи безпеки не змогли ефективно реагувати на новий спектр воєнних загроз. Недостатня ефективність традиційних структур безпеки, які раніше були спрямовані на запобігання широкомасштабних збройних нападів ззовні, змусила переглянути підходи до проблеми забезпечення безпеки як на законодавчому, так і на інституційному рівнях.

Нові концепції безпеки, стратегії та доктрини, військова реформа національних збройних сил у більшості провідних країн світу, а також процеси адаптації ООН, НАТО, ОБСЄ до нових викликів третього тисячоліття є яскравим підтвердженням цього.

Саме через глобальне середовище безпеки, яке містить велику кількість загроз різного характеру, проблеми національної безпеки сьогодні активно обговорюються більшістю цивілізованих країн світу, міждержавних утворень та громадських об'єднань [39, с. 53-58].

Зовнішні чинники, такі як глобальні тенденції, сприяють загостренню конкуренції між світовими центрами сили, порушенню норм міжнародного права та застосуванню силового тиску, що потенційно становить загрозу національній безпеці,

Існують спроби окремих країн вирішувати свої проблеми за рахунок інших, які не можуть ефективно захищати свої національні інтереси. Міжнародна система безпеки, заснована на принципах Ялтинської і Гельсінської конференцій, переживає кризу через розмивання міжнародних угод у сфері стратегічної стабільності і послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів.

Неоднозначність засад нової міжнародної системи безпеки, разом із недосконалою системою міжнародного права, створює умови для безкарного використання сили на міжнародній арені для досягнення власних інтересів.

Розповсюдження тероризму, піратства, наркобізнесу, незаконної торгівлі зброєю та ядерними матеріалами, транскордонної організованої злочинності, відмивання грошей, незаконної міграції, торгівлі людьми,

кіберзагроз та інших подібних явищ підвищує загрозу для міжнародної безпеки.

У сучасному світі, коли інформаційно-комунікативні технології розвиваються вражаючими темпами, могутність сучасної інформаційної діяльності може підірвати внутрішню стабільність будь-якої держави без зовнішньої агресії (навіть у випадку глобальної ядерної катастрофи, яка може загрожувати десяткам нейтральних країн) [40, с. 111-116].

З іншого боку, міжнародний аспект може виступити як надійний фактор внутрішньої безпеки країни. Комп'ютеризація та інформаційна революція відкрили дорогу для науково-технічної революції в сфері військових дій.

Застосування нових технологій значно змінило характер та можливості звичайної зброї, систем розвідки та управління військовими операціями, призвело до створення високоточної зброї, розширило можливості проведення військових операцій на відстані тощо.

Перевершення у якості зброї стає все більшим, ніж у її кількості. Виділяється зростаючий розрив між передовими технологічно країнами та іншими націями. Цей факт примушує менш розвинені країни або долучатися до коаліцій високорозвинених країн, або шукати альтернативи в області "зброї для бідних", що в наш час являє собою масове знищення.

Сьогодні головною проблемою сучасності залишається забезпечення національної або міжнародної безпеки. Сучасне озброєння не дозволяє жодній державі гарантувати свою безпеку лише за допомогою військово-технічних засобів, нарощування озброєнь та збройних сил, оскільки навіть боротьба за перемогу у ядерній війні чи гонці зброєнь не призведе до рішення.

Очевидно, що безпеку держав можна забезпечити не військовими, а політичними та міжнародно-правовими засобами. Шлях до гарантування безпеки кожної окремої держави лежить через загальне зміцнення всесвітньої безпеки. Широкомасштабна система міжнародної безпеки виокремлюється як новий підхід у розв'язанні проблеми забезпечення миру та безпеки на планеті.

Таким чином, проблема збереження миру та зміцнення міжнародної безпеки залишається однією з головних у сучасному міжнародному праві, але на сучасному етапі розвитку світу, коли взаємозалежність та неподільність зростають, стає необхідним ще більше масштабного та активного співробітництва між державами у зміцненні системи міжнародної безпеки.

Експерти зауважують, що погіршення ситуації в світі відбувається разом зі зростанням нестабільності, конфліктного потенціалу та військової небезпеки. За їхньою думкою, на тлі розгортання глобальної економічної кризи посилюється напруженість.

Наслідки кризи виявляться не лише в економіці та соціальній сфері, а й відобразяться на міжнародних відносинах. Зокрема, загостриться змагання за лідерство у світі, збільшиться гонка у озброєнь, знизиться роль структур та правових механізмів, що забезпечують міжнародну безпеку. Країни, що розвиваються, включаючи Україну, виявляться найбільш вразливими до економічної кризи та її наслідків [41, с. 202-221].

Внутрішні небезпеки для національної безпеки. Незважаючи на зростання міжнародної напруги, багато експертів вважають, що наразі для України та її національної безпеки найбільш актуальними є ризики й загрози внутрішнього характеру, як от:

- Неспроможність еліти сформувати й реалізувати узгоджену стратегію розвитку країни;
- Незрілість політичної еліти, її роз'єднаність;
- Зрощення влади та бізнесу, високий рівень корупції. Готовність еліт піддаватися на тиску зовнішніх гравців за шкоду національним інтересам;
- Слабкість та неефективність державних інститутів, неспроможність уряду забезпечити їх ефективне функціонування на всіх рівнях;
- Внутрішня політична нестабільність;
- Некомпетентність влади;

- Значні регіональні відмінності в політичних ідеологічних та зовнішньополітичних поглядах населення, що створює передумови для розколу суспільства та дезінтеграційних процесів;
- Велика споживана потужність економіки та критична залежність від імпорту енергоресурсів української економіки;
- Економічна криза в Україні, спричинена світовою економічною спадщиною, що загрожує втратою частини економічного суверенітету;
- Спад доходів населення та зростання соціального невдоволення внаслідок поглиблення економічної кризи;
- Ризик встановлення авторитарного режиму;
- Екологічні небезпеки.

Серед експертних оцінок вказується, що найбільшою загрозою для національної безпеки є відсутність єднання українського суспільства та його еліти, а також неефективне державне управління [42, с. 150-170].

2.2. Зовнішні фактори, що становлять виклики та загрози національній та державній безпеці України

Експерти вказали на декілька зовнішніх викликів, які посягають на національну безпеку України, включаючи такі аспекти як:

- Світова економічна криза та наслідки від неї, такі як зменшення обсягів експорту, загроза втрати ринків збуту для українських експортних товарів, включаючи метал, хімічну продукцію та сільськогосподарську продукцію, а також можливість втрати статусу транзитеру енергоресурсів і частини економічного суверенітету через контроль іноземного капіталу;
- Зростання політичної нестабільності в світі через заглиблення економічної кризи;
- Загрозу перетворення України на інструмент у боротьбі за вплив між США і Росією в регіоні;

- Неоднозначність у поглядах провідних країн ЄС на питання визнання місця та ролі України в міжнародній спільноті;
- Ризик ізоляції України від глобальних та регіональних економічних інтеграційних процесів;
- Стратегія Сполучених Штатів, спрямована на вступ України до НАТО, що може призвести до загострення відносин між Україною та Росією;
- Загроза порушення балансу сил у Східній Європі після розвалу СРСР через розширення НАТО на схід, збільшення витрат на озброєння в європейських країнах та розташування елементів системи протиракетної оборони США у Чехії та Польщі;
- Загроза розпаду існуючої міжнародно-правової системи, яка гарантує територіальну цілісність та суверенітет України;
- Зростання напруженості у відносинах між НАТО та Росією.
- США бажають спровокувати нестабільність в Європі та Азії для вирішення глобальної кризи за рахунок країн Євразії;
- Росія прагне посилити свій вплив у колишньому радянському просторі;
- Активізація заморожених конфліктів веде до тенденції суверенізації окремих національних територій;
- Існує загроза війни між США та Іраном, наростання напруженості в Афганістані і Пакистані;
- Радикалізація ісламських політичних рухів, зокрема в Туреччині;
- Туреччина прагне збільшити свій вплив у Чорноморському регіоні, включаючи і Крим, через зв'язки з організаціями кримських татар;
- Проблема нелегальної міграції;
- Росте міжнародна злочинність та наркотрафік через Україну;
- Зростає загроза міжнародного тероризму.

Серед зовнішніх загроз, які викликають конфліктні ситуації, експерти найчастіше зазначають наступне:

- Напруга у відносинах з сусідською країною на південному сході нашої держави, яка включає захоплення півостріву Криму та розмивання меж українсько-російського кордону в акваторії Азовського та Чорного морів;

- Територіальні суперечки між Україною та Румунією, зокрема конфлікт навколо острова Зміїний, пов'язаний з визначенням меж континентального шельфу в Чорному морі, претензії окремих політичних сил Румунії на Бесарабію та Північну Буковину, а також спроби Румунії обмежити судноплавство в українській частині устя Дунаю.

- Неврегульований статус Придністров'я та міжнародний характер конфлікту навколо нього.

Найбільшою загрозою для національної безпеки України експерти вважають підвищення рівня ворожнечі між Північно-Атлантичним альянсом та країною-агресоркою, яку в середньому оцінюють як "значну".

У результаті оцінки експертів в середньому характеристика відносин України з ключовими країнами світу виглядає наступним чином: відносини зі Сполученими Штатами оцінені як «партнерські», де Україна виступає як «союзник-сателіт», Польща також отримала статус «партнера».

Стосунки з Францією та Німеччиною охарактеризовані як «нейтральні», що виходить за рамки бажання України отримати членство в Європейському Союзі. Найбільш проблемні, навіть «конфліктні», вважаються відносини з Росією та Румунією.

За думкою експертів, найбільш дружні відносини склалися між офіційним Києвом та Грузією. Водночас, деякі експерти вказують на ризик втягнення України у конфлікт між Росією і Грузією або цієї останньою. На сьогодні експерти оцінюють готовність України до протистояння зовнішнім загрозам як "помірну" [43].

Експерти вказують на такі причини, які ускладнюють Україні протистояння зовнішнім загрозам:

- Відсутність єдності серед населення щодо національних інтересів та пріоритетів;

- Нехватка узгодженої позиції серед еліт щодо національних інтересів;
- Слабкість та неефективність державних інститутів;
- Постійна політична нестабільність.
- Нездатність ухвалювати ефективні рішення у зовнішній політиці та її дисбаланс;
- Корупція серед еліт, готових поступатися зовнішнім силам на шкоду національним інтересам заради особистих вигод;
- Намір правлячого режиму формувати зовнішню політику, орієнтуючись лише на одну з великих держав, при цьому конфліктуючи з іншими;
- Відсутність професіоналізму та модернізації армії в технічному плані;
- Критична залежність України від зовнішніх постачань енергоресурсів.

Дискусія щодо шляхів гарантування національної безпеки України показала, що експерти поділилися на дві основні групи: прихильників нейтралітету та прихильників вступу до НАТО. При цьому приверженці нейтралітету виступають проти приєднання до Альянсу, у той час як "атлантисти" проти політики нейтралітету.

Перспектива реалізації незаблокованого статусу та здійснення політичної нейтральної стратегії є предметом розмірковувань серед експертів. Думки з приводу внесення в Конституцію України положень щодо незаблокованого статусу та активного нейтралітету поділилися майже порівну серед прихильників і опонентів цього кроку.

Деякі експерти виборюють пропозицію про незаблокований статус та політику нейтралітету з таких аргументів, як можливість фокусування на забезпеченні національних інтересів.

- Національна політика військово-стратегічного та оборонного планування буде здійснюватися враховуючи виключно інтереси України, без урахування думок інших країн;
- Україна відмовиться від ролі заручника геополітичних конфліктів;

- Рівень соціально-політичної тривоги всередині держави значно знизиться;

- З'являться можливості для розвитку конструктивних економічних відносин і співпраці як із партнерами зі Сходу, так і партнерами з Заходу. Згідно з усередненими оцінками експертів, статус нейтралітету та позаблоковий політичний шлях сприятимуть, до певної міри:

- Зміцненню єдності в суспільстві;
- Розвитку добросусідських відносин;
- Зменшенню загроз втручання у вже існуючі міжнародні конфлікти;
- Підвищенню авторитету України на міжнародній арені;
- Забезпеченню безпеки та територіальної цілісності країни.

Необхідно звернути увагу на те, що експерти, які підтримують закріплення нейтрального статусу та політики активного нейтралітету в Конституції, переважно вважають, що, незважаючи на загострення ситуації в світі, військово нічого не загрожує Україні.

Противники нейтралітету, які бачать Те, хто підтримує ідею майбутнього України в складі військово-політичного блоку, зазначають наявність прямої військової загрози для країни та високої ймовірності її участі у військовому конфлікті.

Можливі перспективи вступу до НАТО. Зокрема, експерти вказали на такі переваги вступу до НАТО щодо забезпечення національної безпеки України:

- Надання гарантій безпеки як державі-учасниці системи колективної безпеки;
- Усунення (або, принаймні, суттєве зменшення) проблеми територіальних претензій з боку інших країн;
- Налагодження довіри та дружби зі Сполученими Штатами Америки та іншими державами, що перебувають під впливом США;
- Участь у етапі розробки та створення, ухвалення рішень у галузі регіональної та глобальної безпеки.

Найрозгорнутіше визначення загроз національній безпеці пропонує В. Ліпкан, який вважає, що це «розмаїття внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних суперечностей суспільного розвитку в країні й на міжнародній арені в різних сферах людської життєдіяльності, які ускладнюють врегульовану адміністративним правом діяльність суб'єктів національної безпеки зі створення сприятливих умов для збереження та зміцнення української цивілізації (життя, національні традиції, культура), а також народу України як творчо-конструктивного суб'єкта буття для реалізації національних інтересів, і створюють небезпеку для системи національної безпеки, життєзабезпечення її системоутворювальних елементів» [44, с. 73-81].

2.3. Ефективність існуючих заходів управління викликами та загрозами національній та державній безпеці України

Ефективність існуючих заходів управління викликами та загрозами національній безпеці України є складним і багатогранним питанням. Оцінка ефективності цих заходів може проводитися на основі наступних аспектів:

1. Законодавча база та нормативні акти: Аналіз правових основ, що регулюють управління національною безпекою, з урахуванням їх адаптивності до сучасних викликів, таких як гібридна війна, кіберзагрози та тероризм.

2. Інституційна структура: Ефективність державних органів, відповідальних за забезпечення національної безпеки, таких як Міністерство оборони, Служба безпеки України та Національна поліція. Важливу роль відіграють також міжвідомча координація та співпраця з міжнародними партнерами.

3. Оперативні спроможності: Аналіз оперативних можливостей та ресурсів, наявних у держави для реагування на різноманітні виклики, включаючи кадрові, технічні та фінансові ресурси.

4. Реагування на конкретні загрози: Вивчення конкретних прикладів ефективності або неефективності заходів у відповіді на певні виклики, такі як збройний конфлікт на сході України, злочинність та нелегальна міграція.

5. Громадська думка та підтримка: Оцінка рівня довіри громадян до заходів, що вживаються державою для забезпечення національної безпеки, а також наявність механізмів для залучення суспільства до співпраці в цій сфері.

6. Моніторинг та оцінка: Наявність систематичних процедур моніторингу та оцінки ефективності заходів, що дозволяють своєчасно виявляти недоліки та вдосконалювати стратегії управління викликами.

В цілому, ефективність існуючих заходів залежить від здатності держави динамічно адаптувати свої стратегії до змінюваних умов і виникнення нових загроз, а також від рівня інтеграції національних заходів з міжнародними стандартами та практиками.

Не всі внутрішні загрози зумовлені процесами глобалізації, і не всі глобалізаційні виклики та загрози мають однаковий вплив на різні країни. Наприклад, деякі форми організованої злочинності можуть мати суто внутрішнє значення. Нелегальна міграція є більшою загрозою для розвинених західних країн, тоді як для України значний ризик становить транзит мігрантів через її територію.

З іншого боку, міжнародний тероризм для України є потенційною загрозою, тоді як для деяких західних країн це вже реальна проблема. У сучасних умовах жодна країна не може ігнорувати або не сприймати реально будь-які загрози, очікуючи, поки "м'які" загрози стануть "жорсткими", незалежно від їх віддаленості, оскільки за умов глобалізації відстань стає відносним поняттям.

Загрози національній безпеці України – це явища, які перешкоджають або ускладнюють, а також можуть потенційно ускладнити чи зробити неможливою реалізацію національних інтересів і збереження національних цінностей країни.

Національні інтереси України – це ключові інтереси особи, суспільства та держави, виконання яких гарантує державний суверенітет країни, її сталий демократичний розвиток, а також безпечні умови для життя та добробуту громадян.

Виклики – це прояви природного, зовнішньополітичного, внутрішньополітичного або будь-якого іншого характеру, які створюють загрози національним інтересам України або зумовлюють необхідність адекватних дій держави з метою нейтралізації цих загроз.

Очікування на рішучий перехід до нової, більш безпечної світової системи, які виникли на початку 1990-х років, поки не виправдалися. Замість загрози тотального ядерного знищення цивілізації з'явилися нові загрози та виклики, які ускладнили забезпечення безпеки в умовах глобалізації.

Усі ці проблеми існували й раніше, але в епоху глобалізації, коли світ став значною мірою взаємопов'язаним і взаємозалежним, вони набули універсального характеру, швидко посилюючись і серйозно загрожуючи регіональній, а іноді й міжнародній безпеці та стабільності, впливаючи на повсякденне життя мільярдів людей.

Масштабні зміни, що відбулися в міжнародній системі в кінці ХХ та на початку ХХІ століття, зокрема завершення протистояння соціально-політичних систем, зростання загроз для регіональної та глобальної безпеки з боку міжнародного тероризму та організованої злочинності, висунули на перший план питання створення та функціонування системи міжнародної безпеки.

Перш за все, йдеться про теоретичні аспекти, зокрема про потребу переосмислення поняття «міжнародна безпека» та визначення джерел сучасних загроз, а також про роль міжнародних інститутів, основною і пріоритетною задачею яких є інституційно-функціональне забезпечення міжнародної безпеки.

У науковій політологічній літературі загрози національній безпеці класифікуються за такими критеріями:

- за місцем походження небезпеки (зовнішні та внутрішні);
- за масштабами можливих наслідків (загальнонаціональні, регіональні, локальні, поодинокі);
- за ступенем сформованості загрози (потенційні, реальні);
- за рівнем суб'єктивного сприйняття (завищені, занижені, мінімальні, адекватні).
- за напрямками життєдіяльності (загрози в економічній, політичній, оборонній, міжнародній, соціальній, інформаційній, науково-технічній, екологічній, культурній та духовній сферах).

Сьогодні до зовнішніх чинників, що становлять потенційні загрози національній безпеці, варто віднести насамперед глобальні тенденції. До них відноситься посилення конкуренції між світовими центрами сили, що часто супроводжується порушенням норм міжнародного права, використанням силового тиску та спробами держав вирішувати свої проблеми за рахунок інших, які менш здатні ефективно захищати свої національні інтереси.

Крім того, спостерігається кризисна епоха міжнародної системи безпеки, побудованої на принципах Ялтинсько-Гельсінського процесу, ослаблення системи міжнародних угод у сфері стратегічної стабільності та зниження ролі міжнародних безпекових інститутів.

Одним з ключових викликів є невизначеність основ нової міжнародної системи безпеки, разом із недосконалістю міжнародного права, створює умови для безкарного використання сили на міжнародній арені з метою реалізації власних інтересів.

Особливою загрозою є існування «самостійних» держав на територіях суверенних держав та випадки їх визнання іншими країнами, що сприяє розвитку регіонального сепаратизму. Поширення таких явищ, як тероризм, піратство, нелегальний обіг наркотиків, незаконна торгівля зброєю та ядерними матеріалами, транскордонна організована злочинність, відмивання грошей, незаконна міграція, торгівля людьми та кіберзагрози також є серйозними зовнішніми чинниками загрози національній безпеці.

До внутрішніх чинників загроз національній безпеці можна віднести такі:

- корупція в державних інституціях та їхня неспроможність адекватно реагувати на сучасні виклики, криза суспільної довіри до цих інституцій;
- низька ефективність механізмів розробки, прийняття та виконання державних рішень.
- недосконалість правового регулювання суспільних відносин;
- системні недоліки в роботі судової системи, що підривають довіру громадян до держави та права, обмежують захист прав і свобод людей, загрожують законним інтересам господарських суб'єктів;
- неадекватна реакція державних органів на конфлікти в політичній, економічній, соціальній, міжетнічній та міжконфесійній сферах, радикалізацію суспільних настроїв та поширення проявів екстремізму, зокрема таких, що мають зовнішнє підґрунтя.
- різке зменшення рівня стану економічної безпеки та значне зростання рівня загроз енергетичній безпеці [45, с. 336-337].

Аналізуючи характер загроз національній безпеці в українській науковій думці, можна зазначити, що основними об'єктами цих загроз є держава. Зокрема, дослідники до внутрішніх загроз у економічній сфері відносять такі чинники:

- відсутність ефективної системи економічної безпеки України;
- неефективність державного регулювання та управління соціально-економічними процесами.
- непослідовність і безсистемність у проведенні економічних реформ, відсутність власної моделі реформ та їх ідеологічного обґрунтування;
- свідомі або несвідомі дії представників вищих органів державної влади та управління, що завдають шкоди державі та національним інтересам України.
- неефективність управління державним сектором економіки;

- недоліки в управлінні процесами приватизації та зловживання в цій сфері;
- недосконалість національного законодавства, що регулює економічні процеси, та інші фактори.

Серед факторів, що формують ієрархії загроз для реалізації життєво важливих національних інтересів України та створюють загрози загальнодержавного рівня, дослідники виділяють такі:

- загрози порушення прав і свобод людини, зокрема: порушення Конституції та законів України, негативний інформаційно-психологічний вплив на свідомість населення, високий рівень злочинності, уповільнення розвитку інститутів громадянського суспільства, недостатнє забезпечення основних соціальних стандартів життя (охорона здоров'я, освіта, працевлаштування, забезпечення в старості) тощо.

- загрози суспільно-політичній стабільності, до яких відносяться: спроби маніпулювання суспільною свідомістю, ймовірність виникнення міжетнічних і міжконфесійних конфліктів, прояви екстремізму та сепаратизму, організована злочинність, незбалансованість функцій, повноважень і відповідальності між гілками державної влади, поширення корупції та хабарництва, дисбаланс у соціальній стратифікації населення, критичне зниження доходів та рівня життя, зниження соціальних пріоритетів, незадовільний рівень соціального захисту та інші фактори.

- загрози соціально-економічному розвитку, серед яких:

- 1) кризові явища в економічній сфері суспільства, небезпечне зниження ВВП, зменшення інвестиційної та інноваційної активності, падіння науково-технічного і технологічного потенціалу;

- 2) критичний стан основних ресурсів, включаючи виробничі фонди, запаси та стратегічні об'єкти; висока залежність національної економіки (експортна, боргова тощо).

3) втрата стратегічного контролю та неефективність державного регулювання економіки (антимонопольна політика, енергетична та продовольча безпека тощо);

4) "тінізація" економіки, відставання в науково-технічному розвитку;

5) низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції та втрата ринків збуту;

6) іноземна технічна та технологічна експансія;

7) дефіцит науково-технічних кадрів;

8) високі темпи трудової міграції та інші фактори.

Беручи до уваги міжгалузевий характер загроз національній безпеці, науковці різних спеціальностей надають різноманітні визначення цих загроз:

1) реальну або ймовірну загрозу деструкції та дестабілізації чи навіть катастрофи соціальної системи, завдання шкоди суспільству в цілому або його життєво важливим складовим;

2) фактичні впливи, які ускладнюють або роблять неможливою реалізацію національних інтересів, становлять загрозу для суверенітету нації, свободи особистості, а також для цілісності, стабільності та прогресивного розвитку України як рівноправного члена міжнародної спільноти та суб'єкта міжнародних відносин;

3) дії політичних, військових або природних сил, вплив соціальних, економічних та інших подій і ситуацій, що виникли внаслідок цих подій, на процеси життєдіяльності людини, суспільства та держави, які змушують країну витратити додаткові ресурси, вимагають значних витрат та мобілізації сил для збереження державності, національної та культурної ідентичності, а також забезпечення надійного захисту населення.

Отже, визначення загроз національній безпеці та розробка засобів їх нейтралізації й запобігання є одним із основних завдань кожної держави. Питання точного та адекватного визначення загроз національній безпеці України, виявлення джерел загроз, сфер їхнього походження та можливих наслідків стало особливо важливим після здобуття Україною незалежності.

На сьогодні прийнято низку законодавчих актів та здійснено численні науково-дослідні роботи, що визначають загрози національній безпеці України. Однак ці документи часто не відповідають заявленим пріоритетам розвитку суспільства та держави, внутрішньо- та зовнішньополітичним цілям, а також реаліям українського державотворення [46, с. 7-13].

РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ ЗАГРОЗ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА ДЕРЖАВНУ ПОЛІТИКУ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Вплив загроз у сфері національної безпеки на державну політику України

Результати проведеного експертного аналізу свідчать про негативні тенденції, що мають місце на глобальному рівні. Зокрема, відзначається погіршення геополітичної ситуації, яке характеризується зростанням нестабільності, ескалацією конфліктних протиріч та підвищенням ризиків військового характеру. Ці процеси відбуваються на тлі розгортання масштабної економічної кризи світового масштабу.

Експерти прогнозують, що наслідки економічного спаду торкнуться не лише економічної та соціальної сфер, а й матимуть суттєвий вплив на динаміку міжнародних відносин. Зокрема, очікується загострення боротьби за лідерство на світовій арені, активізація гонки озброєнь, послаблення ролі міжнародних інституцій та правових механізмів забезпечення глобальної безпеки.

Питання національної безпеки держави є критично важливим для загального розвитку країни та реалізації її стратегічних національних інтересів. Категорія «національна безпека» все частіше постає предметом наукового дискурсу, відображаючи багатовимірний та комплексний характер даного феномену, що привертає увагу фахівців різних галузей.

Комплексне дослідження загроз і викликів, а також визначення поняття «національної безпеки» є важливими, оскільки це поняття є основою для формування доктринальних засад національної безпекової політики кожної держави.

Поглиблене розуміння сутності актуальних загроз та викликів національній безпеці має важливе методологічне значення для обґрунтування завдань і механізмів забезпечення національної безпеки, в т.ч. в контексті захисту національних інтересів України [46].

Експертний аналіз, проведений в межах дослідницького проекту "Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики", засвідчує, що ключові ризики для національної безпеки пов'язані, насамперед, із:

- високим рівнем корупції;
- проблемами ефективності владних інституцій та стійкості державних структур;
- потенціалом горизонтальної дезінтеграції суспільства;
- наявністю інструментів російського геополітичного впливу, зокрема УПЦ (МП), проросійських політичних сил та медіаресурсів;
- демографічними втратами, депопуляцією, відпливом людського капіталу.

Експерти також відзначають, що певне, однак поки що не критичне значення, мають:

1. деградація демократичних інститутів, обмеження політичних свобод, погіршення вертикального діалогу;
2. "фактор втоми від війни";
3. відсутність чіткого стратегічного бачення майбутнього країни;
4. політичні конфлікти;
5. неефективна державна інформаційна політика.

Комплексне врахування виявлених загроз має стати основою для вироблення дієвих механізмів забезпечення національної безпеки.

Згідно з експертними оцінками, очікується, що загальний дестабілізаційний потенціал внутрішньополітичних загроз для України істотно зросте в період після завершення воєнного стану порівняно з періодом безпосередніх воєнних дій - з рівня 2,94 до 3,31. Аналогічна тенденція прогнозується і щодо ймовірності реалізації цього потенціалу - з 2,81 до 3,41.

Водночас, якщо під час воєнного стану найвищим був дестабілізаційний потенціал загроз у військово-оборонній сфері (3,36), то в період відбудови очікується, що найвищого рівня він досягне у соціально-економічній царині (3,71).

Так само, якщо в умовах воєнного стану найвищою була ймовірність реалізації загроз у системі державного управління та політичних процесах (3,02), то в період відбудови найвірогіднішою є їх актуалізація саме у соціально-економічній сфері (3,79).

Отже, експертний аналіз засвідчує, що ключові виклики національній безпеці матимуть тенденцію до загострення в перехідний період від воєнного до мирного стану, що потребує адекватного реагування з боку органів влади.

Проведена в Україні протягом 2014-2022 рр. реформа децентралізації влади визнається вагомим здобутком, що суттєво посилив стійкість держави перед обличчям російської агресії. Внаслідок реформи громади та локальні еліти отримали вагомі ресурси для розвитку, а також додаткову мотивацію до захисту від зовнішніх посягань.

Водночас, вимушена в умовах війни централізація управління підвищує ризики виникнення конфліктів по лінії "центр - регіони", що може дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію. Крім того, експертами відзначається тенденція зниження професійної компетентності державних службовців внаслідок застосування принципів стандартизації та особистих симпатій при кадрових призначеннях, що негативно впливає на ефективність управління та рівень суспільної довіри до влади.

Таким чином, збереження досягнень реформи децентралізації та забезпечення стійкості системи публічного управління в умовах воєнного стану є пріоритетним завданням для державного керівництва, спрямованим на зміцнення національної безпеки.

У Європейському Союзі питання протидії гібридним загрозам знаходиться в центрі уваги. Зокрема, ЄС чітко ідентифікував та сформулював основні гібридні виклики, а також розробив низку стратегічних документів, спрямованих на розробку ефективних контрзаходів.

До ключових документів у цій сфері слід віднести: Глобальну Концепцію ЄС, Колективний документ щодо стійкості до гібридних загроз (6 квітня 2016 р.), Спільний звіт щодо його виконання (19 липня 2017 р.),

Операційний протокол ЄС із протидії гібридним загрозам "EU Playbook" (5 липня 2016 р.), Спільний робочий документ "Східне партнерство - 20 очікуваних досягнень до 2020 р.: Фокус на ключових пріоритетах і реальних результатах" (15 грудня 2016 р.), а також звіт Європейського парламенту "Боротьба з гібридними загрозами: співробітництво ЄС - НАТО" (березень 2017 р.).

Таким чином, можна констатувати, що формування комплексного підходу до ідентифікації та нейтралізації гібридних загроз є одним із ключових стратегічних пріоритетів Європейського Союзу в сфері забезпечення регіональної та глобальної безпеки.

У Глобальній стратегії Європейського Союзу чітко зазначається, що "європейський порядок безпеки було порушено на Сході", а причиною цього визначено "недотримання Росією міжнародного права та дестабілізацію України".

У Спільному звіті Європейському парламенту та Раді також наголошується, що "загрози все частіше приймають нетрадиційні форми". У концептуальному розумінні ЄС, гібридні загрози визначаються як "інтегрування насильницької та підривної практики, традиційних і нетрадиційних засобів (тобто військових, дипломатичних, технологічних, економічних), які можуть скоординовано використовуватися державами або недержавними акторами для досягнення визначених цілей, залишаючись при цьому за порогом офіційно оголошеної війни" [47, с. 30-35].

Таким чином, у стратегічних документах ЄС підкреслюється, що сучасні загрози безпеці набувають комплексного, гібридного характеру, що вимагає від Союзу формування всеохоплюючих підходів до їх нейтралізації.

Європейський Союз, усвідомлюючи комплексний та мультивекторний характер сучасних гібридних загроз, активно співпрацює з іншими міжнародними організаціями та партнерами в пошуку ефективних шляхів протидії.

У липні 2016 року у спільній декларації Президента Європейської Ради, Президента Європейської Комісії та Генерального секретаря НАТО було вказано, що посилення здатності протистояти гібридним загрозам вважається одним із ключових завдань. Крім того, ЄС та НАТО створили перелік з 42 ініціатив, серед яких 10 мають прямий стосунок до протидії гібридним загрозам, що свідчить про спільну спрямованість двох організацій на посилення власної безпеки через боротьбу з цими загрозами.

У межах співробітництва з третіми країнами Європейська Комісія вживає заходів для зміцнення стабільності країн-партнерів, зокрема України, через Інструмент сприяння безпеці та миру. Важливими напрямками цієї взаємодії є забезпечення стратегічної комунікаційної підтримки та сприяння ефективному управлінню кордонами.

Більшість українських експертів (78,4%) вважають, що поглиблення співпраці між Україною та ЄС може суттєво підвищити стійкість України до гібридних загроз. Таким чином, міжнародна співпраця, зокрема в рамках ЄС та НАТО, розглядається як ключовий чинник підвищення ефективності протидії сучасним гібридним викликам безпеці.

Сучасні реалії характеризуються суттєвою трансформацією архітектури світової системи безпеки, що постає одним із ключових викликів для України. Зокрема, у лютому 2023 року відбулася суттєва зміна сприйняття міжнародною спільнотою нової геополітичної реальності, що спричинило перерозподіл сил та позицій між державами, виокремивши їх на відвертих прихильників і противників політики Росії як країни-агресора. Україна, своєю чергою, отримала вагомую підтримку та допомогу з боку країн-партнерів.

Разом з тим, низка внутрішніх чинників, зокрема корупція, суперечності у зовнішньополітичному курсі, фрагментарність реформ, а також протиріччя у роботі державних суб'єктів та інституту безпеки і оборони, призвели до переоцінки міжнародною спільнотою обсягів та умов надання допомоги Україні.

Вирішення цих складних завдань потребує виваженої державної політики, злагодженої роботи суб'єктів державного управління з представниками громадських ініціатив, спрямованої на посилення міжнародної підтримки та підвищення ефективності внутрішніх перетворень.

У провідних міжнародних медіа все частіше лунають заклики до пошуку шляхів для укладення мирних домовленостей щодо врегулювання російсько-української війни, що пояснюється, зокрема, втомою світової спільноти від тривалого військового конфлікту. Разом з тим, такі тези суперечать зовнішньополітичному курсу України, спрямованому на захист національних інтересів [47, с. 30-35].

У цьому контексті слід наголосити, що мир не обов'язково означає лише припинення бойових дій. Адже мирні угоди можуть бути укладені на нерівноправних умовах, без досягнення реального компромісу, проте із виконанням вимог країни-агресора. Тому Україні важливо наполягати на переговорах з позицій захисту своїх суверенних прав та територіальної цілісності.

Відповідно, налагодження подальших партнерських відносин України з міжнародною спільнотою має ґрунтуватися на принципах забезпечення національних інтересів, а не на передчасному компромісі, нав'язаному ззовні.

Другим ключовим викликом для України є зниження рівня економічного розвитку країни, скорочення обсягів ВВП та втрата позицій у міжнародному конкурентному середовищі. Ці процеси зумовлені об'єктивними закономірностями сучасної геополітичної економіки, що ґрунтується на перерозподілі глобальних ресурсів та світового доходу на користь розвинених держав і союзів.

Геоелектронічний простір контролюється країнами, які мають сильні позиції на міжнародній арені та жорстко регламентують кордони й сфери впливу. У таких умовах держава, у формування та реалізацію політики якої втручаються інші актори, стає уразливою, залежною і перетворюється на об'єкт зовнішніх впливів.

Відповідно, зниження економічного потенціалу України та її маргіналізація у глобальному геоekonomічному середовищі постають одним із ключових викликів, що потребують гідної та плідної національної стратегії, яка боротиметься за основоположні права та свободи людини та громадянина, а також відновлення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Незважаючи на те, що триває повномасштабна війна Росії проти України, гібридні загрози залишаються актуальними з 2014 року й далі й утворюють загрозу дестабілізації та беззахисності нашої країни, порушення фундаментальних прав і свобод, погіршення якості життя та навіть у вирішенні мирних проблем громадян України.

До цього часу в Україні не здійснювався системний підхід до визначення та ідентифікації гібридних загроз, що робить необхідним розробку методології для визначення та класифікації цих загроз у контексті національної безпеки, використовуються фундаментальні терміни з теорії "безпеки", такі як "ризик", "виклик", "загроза", "небезпека" та "надзвичайна ситуація" - їх слід розрізняти.

Часто деякі з цих термінів узгоджуються й використовуються як синоніми, але це не завжди відповідає реальності. Незважаючи на велику кількість досліджень проблем безпеки в Україні та за кордоном, не існує єдиного й загальноприйнятого визначення цього ряду понять.

Проте можна зробити деякі узагальнення і систематизацію, щоб надати визначення системи координат. Ключові концепції можна сформулювати на основі сучасних підходів та методів.

Термін «безпеки» можна визначити як стан захищеності та збереження стабільності та нормальної життєдіяльності об'єкта (системи), який забезпечує низьку ймовірність виникнення негативних змін його параметрів під впливом зовнішніх або внутрішніх факторів, що забезпечує його стійкість та здатність до існування та розвитку (властивості) функції, є мінімальною і наближеною до нуля.

Англійські співавтори І. Функ та А. Вег-Ноллс описують безпеку як "обставину свободи від ризиків і загроз". Небезпека та безпека, які часто

розглядаються як протилежності через мовну специфіку української та деяких інших слов'янських мов, насправді не є абсолютними протилежностями. Згідно з розумінням Горбуліна-Качинського, рівень безпеки визначається у діапазоні від 0 до 1.

Виклик - це висловлена думка або виявлений намір певної особи здійснити дії, які можуть вплинути на безпеку об'єкта. Важливістю виклику є те, що він має подвійний характер, оскільки він може включати як потенційний ризик у неявній формі, так і можливу можливість об'єкту отримати нові якості внаслідок виконання наміру особи.

Розуміння цього завдання є важливим для узгодження угод щодо мінімізації потенційних негативних наслідків і максимізації додаткової вартості. Ризик виникає як виклик і має потенційний (віртуальний) характер до початку практичних дій.

Зазвичай під ризиком розуміють можливість статися негативної події, що може завдати шкоди та призвести до ряду втрат. Слово "ризик" у давні часи означало подібні поняття: на італійську - "risicare" - маневрувати між скелями, на французьку - "riser" - обійти скелю. Взаємозв'язок із словом "скеля" має своє підґрунтя, оскільки воно походить з епохи раннього мореплавства на берегах, в разі будь-якого зіткнення вважалось аварією на судні.

Так, ризик є параметром невизначеності, що виникає при розвитку об'єкта і може призводити до виникнення небезпек та загроз з різним ступенем ймовірності.

Небезпека є станом рівноваги, де події, факти та процеси можуть при певних обставинах зростати в ризик, що може перетворитися на загрозу, або, у інших випадках, бути уникнута такою трансформацією.

Загроза – це стан, коли ймовірність виникнення надзвичайної ситуації переважає ймовірність її відсутності, і який виникає при наявності шкідливих факторів, здатних завдати шкоди людям, суспільству та навколишньому середовищу, і мати інші негативні наслідки.

Основними рисами ланцюга "Небезпека" - "Ризик" - "Загроза" є ймовірність настання події, виражена можливістю її відбуття або невідбуття, невизначеність наслідків, неоднозначність результатів ризикованої діяльності та змінюваність рівня ризику під впливом взаємозалежних об'єктивних та суб'єктивних факторів, які характеризуються динамічністю та здатністю до трансформації, тобто знаходяться у стані постійної змінності та взаємодії, що впливає на їхню взаємодію та результати їхньої дії.

Економічна безпека полягає в здатності національної економіки витримувати зовнішні та внутрішні загрози, забезпечуючи розширене самовідтворення та адаптація для забезпечення задоволення інтересів громадянського суспільства та держави на певному рівні якості та ефективності, що забезпечує їхнє сталий розвиток та благополуччя у відповідності з їхніми потребами та очікуваннями. Це складне суспільне явище, яке має різні ознаки та форми прояву.

Забезпечення економічної безпеки України в наш час ґрунтується на виявленні відхилень від безпечних рівнів через рефлексивний підхід до управління. Це означає, що лише виникнення аномалій призводить до вжиття заходів, що може призвести до втрати можливості вчасного реагування на ранні стадії.

Функціонування держави залежить від інерції, що може розглядатися як пасивне забезпечення безпеки. Очевидно, що така система дуже небезпечна, особливо для особи та громадянина, які є її найслабшим елементом. Держава, як інструмент управління суспільством, також стикається з проблемами окремих індивідів, але в значно меншому масштабі.

У контексті активного розвитку глобалізаційних процесів та міжнародної економічної інтеграції заходи для забезпечення безпеки як складної соціальної системи повинні враховувати її комплексність і різноманіття, що підкреслює важливість вивчення природи та сутності економічної безпеки держави як явища з мультисферними аспектами [48, с. 17-28].

З погляду на проблему вчених-економістів, економічну безпеку можна визначити як стан, в якому держава має змогу створювати та підтримувати умови для забезпечення добробуту свого населення, сталого розвитку економіки в майбутньому та підвищення загального рівня благополуччя.

На сучасному етапі, базовими викликами для економічної безпеки України є велика тіньова економіка, зростання рівня інфляції та дефіциту бюджету, зменшення валового нагромадження основних капіталів, збільшення безробіття, негативний інвестиційний клімат, висока кількість державного боргу, невідрегульовані міграційні процеси, політична нестабільність та інші чинники.

Поліпшення та розробка нових механізмів стратегічного управління економічною безпекою України має вирішальне значення для підвищення конкурентоспроможності та життєздатності національної економіки. В даному контексті загрози економічній галузі країни, включають соціально-економічні чинники та явища, які можуть призвести до повного обмеження доступу до ресурсів або значних збитків для економічної системи країни.

Ускладнення виникають при визначенні цих факторів як загроз, оскільки в умовах конкуренції ризик є невід'ємною частиною економічної системи держави. Однак явища, які можна вважати загрозами економічній безпеці в короткостроковій перспективі, можуть стати джерелом стимулів для розвитку національної економіки, підвищення інноваційної активності, вдосконалення енергетичної політики тощо в довгостроковій перспективі.

Економічну безпеку необхідно вважати основною складовою національної безпеки, її фундаментом та матеріальною основою, а також системою взаємозв'язаних рівнів. Це означає, що стан національної безпеки держави безпосередньо залежить від життєздатності економіки, її ефективності, мобільності та конкурентоспроможності.

Відмінності в ризиках фінансової безпеки залежать від стану та етапу розвитку фінансової системи та відрізняються від країни до країни, характер та рівень загроз можуть відрізнятися. Економічна безпека піддається ризику

через явища та процеси, які мають негативний вплив на країну, обмежуючи економічні інтереси фізичних осіб, суспільства та держави.

Відстеження та ідентифікація основних загроз економічній безпеці допомагають підтримувати її на необхідному рівні та вчасно розробляти та впроваджувати практичні заходи для зменшення негативного впливу або повного усунення загроз.

Недоліком чинного закону є загроза економіці. Безпека розглядається лише в межах національної безпеки, але водночас загрози економічній безпеці країни не систематизовані за окремими особами. Складові економічної безпеки країни, визначені в методиці. Рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.

Крім того, деякі концепції національної безпеки у правовій та фінансовій сферах визначають загрози лише окремим аспектам національної економічної безпеки, тоді як загрози іншим аспектам економічної безпеки не закріплені. З юридичної точки зору це досить серйозний недогляд.

Ігнорування негативного впливу системних загроз у фінансовому секторі та інших сферах національної економіки призвело до виникнення системної кризи. Поява нових політичних і військових викликів спричинила значне зростання рівня загроз економічній безпеці України.

У зв'язку з цим, з огляду на радикальні зміни в стратегічних пріоритетах національної безпеки України, зокрема у сфері економічної безпеки, потрібно переглянути законодавче забезпечення економічної безпеки, включаючи визначення нового переліку можливих та реальних загроз.

Фінансові загрози як складова економічної безпеки в сучасних умовах мають найбільший вплив і вимагають розробки заходів для їх усунення в процесі реформування фінансової системи держави.

Перелік економічних загроз для України не є вичерпним, оскільки їх кількість постійно збільшується. Тому необхідно розробити та впровадити ефективний механізм забезпечення економічної безпеки, який дозволить

своєчасно виявляти фактори та тенденції, здатні посилити загрози національній безпеці в економічній сфері.

Одним зі значущих загроз у галузі економіки є відмивання коштів як метод підтримки діяльності підпільних економічних структур, відтворення фінансового потенціалу організованої злочинності та інші схожі явища.

З розвитком фінансової системи, удосконаленням технологій фінансових операцій та зростанням обсягу міжнародних фінансових операцій, проникненням транснаціональних злочинних груп у національну економіку, проблема відмивання грошей стає глобальною і становить загрозу для фінансових ринків, зокрема для внутрішніх ринків.

Отже, боротьба з відмиванням грошей є важливим аспектом національної економічної безпеки, що вимагає дослідження природи та причин поширення цього небезпечного явища, а також розробки відповідного законодавства відповідно до міжнародних стандартів.

До основних ризиків для економічної безпеки України можна віднести занадто велику відкритість її економіки. Хоча в цілому відкритість економіки є правильним напрямком дій в стратегічному плані, що підтверджується світовим досвідом розвинутих країн, достатня відкритість може сприяти підняття рівня результативності, високого рівня конкуренції та розвитку інших галузей.

Однак необхідно бути обережним у визначенні рівня такої відкритості в умовах, коли українські ринкові відносини ще не досягли стабільності і економіка переживає кризовий стан. При відкритті економіки слід враховувати захищеність вітчизняного виробництва, фінансово-банківської системи, грошового обігу, стратегічних секторів та галузей виробництва, оскільки це напрямок, пов'язаний з економічною безпекою.

Внаслідок динамічних процесів у суспільстві, національній економіці та світовій фінансовій системі вплив внутрішніх і зовнішніх загроз на фінансову безпеку постійно змінюється. Часто внутрішні загрози мають вирішальний

вплив на стан економічної безпеки держави, негативні наслідки певного зовнішнього світу та внутрішнього зростання.

Поєднання внутрішніх та зовнішніх ризиків зазвичай призводить до зниження загального ризику. Ці загрози можуть призвести до дезінтеграції, техногенних катастроф, соціальних конфліктів або обмеження можливостей уряду вирішувати внутрішні проблеми і здійснювати дії на міжнародному рівні.

Зв'язок між внутрішніми та зовнішніми загрозами призводить до того, що наявність внутрішніх загроз, що становлять ризик для економічної безпеки країни, сприяє зміцненню зовнішніх загроз.

3.2. Політика держави щодо реагування на чинники, які становлять загрозу національній та державній безпеці України

Розповсюдження інформації в сучасних умовах, зокрема через Інтернет, допомагає в проведенні та поширенні інформації і надає можливість ознайомитися з нею практично кожному, хто має доступ до мережі. Особливо важливою стає правова основа на доступ до Інтернету, що стала новим правом людини.

В такій обстановці стає менш важливим визначення правдивості або неправдивості конкретної інформації, оскільки вона може використовуватися для різних цілей: від розваг для отримувача до формування у нього асоціативних уявлень.

У умовах гібридної війни інформація може впливати на людські стосунки, призводити до ігнорування правил моралі, цінностей та традицій, підривати довіру до владних структур, спричиняти панічні настрої.

Зараз існує більше двадцяти визначень поняття "фейк", проте незважаючи на їх різноманітність, суть полягає у тому, що фейк — це неправдива, маніпульована, недостовірна інформація, яка швидко

поширюється і сприяє формуванню у отримувача специфічного сприйняття реальних або уявлених подій.

Термін "фейк" має різне обличчя і широке поширення: під різними кутами - це симптом недобросовісної журналістики, наприклад, інформація, яка містить неперевірені факти, вигадки та брехню (але не обов'язково фейк-новина); в цілому - це дезінформація, що поєднує неправдиву інформацію з чутками, вигадками та пропагандою з метою надати історії або явищу уявного вигляду правдивості.

У контексті російсько-української агресії, фейки займають своєрідне місце як битва між наративами та культурами. Зокрема, РФ використовує декілька наративів, таких як "Україна – фашистська держава", "незаконне захоплення влади в Україні у 2014 році", "уряд України – хунта", "українці – бандерівці", "звільнення українців від націоналістів", "керованість уряду України політиками Заходу", "західні цінності антигуманні" тощо.

Поширення фейків у цьому конфлікті є логічним результатом Третьої хвилі економіки, яка базується на широкому розумінні знань, що включає дані, символи, інформацію, зображення, культуру, систему цінностей і ідеологію.

Згідно з Дайнісом Радзівічюсом, керівником Асоціації журналістів Литви, він вважає, що фейкові новини залишають свій слід на суспільстві, схоже на апокаліпсис, який вже був у минулому столітті. Під час Другої світової війни мільйони людей загинули через політичну пропаганду, зокрема комуністичну, яка поширювалася через радіо, газети та ідеї.

Сучасні соціальні реалії та гібридні війни свідчать про широке застосування "війни розумової сили", яка включає поширення фейкових новин як один з інструментів. Ця сучасна форма гібридної війни відзначається тим, що солдати стають лише частковою активною силою в цьому конфлікті, який не базується на традиційному принципі зіткнень між арміями.

Війна у XXI столітті, як складний феномен, включає в себе різні впливи на противника одночасно і не послідовно - інформаційний, військовий,

фінансовий, економічний та дипломатичний, разом з традиційними підходами ведення війни [49, с. 43-49].

Таким чином, умови тісної взаємозалежності внутрішніх і зовнішніх загроз призводять до того, що наявність внутрішніх загроз економічній безпеці держави сприяє посиленню зовнішніх загроз. Наприклад, неефективне державне регулювання в умовах глобалізації може викликати загострення зовнішніх загроз інформаційній безпеці держави.

З урахуванням геополітичних та внутрішніх умов діяльність усіх урядових структур в Україні повинна бути орієнтована на аналіз, виявлення, запобігання та ліквідацію зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захист суверенітету і територіальної цілісності країни.

Крім того, це включає забезпечення безпеки прикордонної території, економічний розвиток, гарантування особистої безпеки, захист конституційних прав та свобод громадян, протидію злочинності, удосконалення державної системи, зміцнення законності та правопорядку, а також збереження соціально-політичної стабільності в суспільстві.

Державна політика національної безпеки України розробляється та впроваджується в умовах сучасного світу, де межі між внутрішніми та зовнішніми аспектами безпеки стираються, а роль несилових складових, таких як політичні, економічні, соціальні, енергетичні, екологічні, інформаційні та інші, набуває все більшого значення.

Узагальнення теоретичних знань і практичного досвіду у виконанні зовнішньополітичних завдань сприяє визначенню складових національної безпеки України на міжнародній арені.

Ці складові включають:

- 1) забезпечення та захист прав громадян України та її співвітчизників а зарубіжних країнах;
- 2) охорона державної території;
- 3) забезпечення стабільного економічного розвитку та здобуття належного місця в міжнародній спільноті.

- 4) протидія енергетичним загрозам;
- 5) раціональне співвідношення національних інтересів у межах участі у міжнародних організаціях;
- б) формування позитивного іміджу України.

Зовнішньополітичні пріоритети України базуються на всесвітньо визнаних нормах і принципах міжнародного права, у тому числі на принципі визнання загальнолюдських цінностей та на активній міжнародній кооперації.

Ці принципи передбачають суверенну рівність та повагу до суверенітету на взаємній основі, збереження територіальної цілісності та недоторканності кордонів, невтручання внутрішніх справ, дотримання та виконання міжнародних угод і зобов'язань, а також вирішення міжнародних суперечок та збройних ворожнеч.

Для раціонального використання цих зовнішньополітичних пріоритетів Україна повинна сконцентрувати політичні сили навколо національних інтересів і безпеки.

Національна безпека — це національна мета, яка впливає на життя і діяльність громадян і державних інституцій і захищає інтереси особи і суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Відповідно до норм права, національна безпека означає "захищеність основних інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, забезпечення сталого розвитку суспільства, вчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам".

Захист суспільства забезпечується за допомогою відповідної діяльності, спрямованої на зменшення або уникнення можливих загроз та підвищення захисних та мобілізаційних можливостей під час ризику.

Основним завданням такого формату діяльності є забезпечення обороноздатності публічних інтересів країни, які охоплюють глобальні, всеохоплюючі інтереси, які дозволяють задовольнити життєвоважливі потреби приватних осіб, груп та суспільства в цілому.

Таким чином, національна безпека є поєднанням інтересів і потреб усіх соціальних суб'єктів. Питання забезпечення національної безпеки стало основною темою як для держави, так і для дослідників. Політико-правові основи національної безпеки України були розроблені відповідними авторами.

Законодавча база держави, в тому числі інші міжнародні договори та угоди, на які ВРУ дала згоду, мають важливе значення для забезпечення національної безпеки.

Нова версія нормативно-правових актів стосовно стратегій обороноздатності держави, була оприлюднена верховним головнокомандувачем держави, в момент оприлюднення надзвичайного звернення до парламенту "Про внутрішню та зовнішню ситуацію України у сфері національної безпеки" восени 2014 року.

Головним завданням стратегії є мінімізація ризиків для національного суверенітету та забезпечення умов для відновлення територіальної цілісності України відповідно до міжнародно визнаних кордонів, а також гарантування мирного майбутнього для України як суверенної, демократичної, соціальної та правової держави [49, с. 50-52].

Також метою є оборона та захист правового статусу людини, гарантія нового рівня розвитку функціоналу держави, підтримка на шляху України у приєднанні до Північноатлантичного альянсу.

Передовий прогрес в досягненні поставленої мети вимагає:

- зміцнення Української держави через реалізацію поступового політичного, суспільного, фінансового розвитку країни;
- впровадження сучасної якісної системи з реформування державного устрою, який має напрям на підвищення результативності оборони публічних інтересів у галузі економіки, соціальної сфери, гуманітарної діяльності та інших сферах;
- систематична реформа сфери гарантування державної безпеки та реалізації результативної галузі безпеки і оборони в Україні;

- активне впровадження нової зовнішньополітичної стратегії України у світі в умовах глобальної нестабільності в системі безпеки, що містить в собі ефективний сектор безпеки і оборони та сприяє стабільному суспільно-політичному й соціально-економічному розвитку України.

У стратегії надання пріоритету загрозам національній безпеці України зазначається наступне:

1) Зусилля Росії щодо ослаблення української економіки та підриву існування держави-суспільства з метою руйнування Української держави та захоплення її території.

2) Національна система оборони та безпеки України розвинена недостатньо.

3) Корупція та зловживання службовими повноваженнями.

4) Економічна криза, нестача економічних ресурсів регіону та погіршення здоров'я населення.

5) ризик безпеки галузі.

6) ризики безпеки даних;

7) ризик кібербезпеки та інформаційної безпеки;

8) структурні загрози безпеці;

9) Акцент захисту навколишнього середовища.

У відгомін стійких змін у зовнішньому й внутрішньому безпечному оточенні України, за думкою експертів, виникла потреба у новій моделі забезпечення національної безпеки. Цей процес є основою стратегії. Національна безпека України визначається на основі основних національних цінностей та законів України, що прописані в Конституції. Це включає свободу, територіальну цілісність, суверенітет уряду, демократію, права людини та верховенство права, а також гуманність, мир і безпеку.

Ключовою умовою для подальшого розвитку країни є необхідність трансформації системи державного управління таким чином, щоб вона безумовно відповідала принципам верховенства права, забезпечувала рівність

перед законом для всіх громадян та гарантувала прозорість у діяльності органів влади.

Для опанування цих задач необхідно виконати наступні завдання:

- провести рішуче очищення влади від корупціонерів, іноземної агентури та некомпетентних осіб;
- провести глибоку реорганізацію політичного устрою;
- зміни чисельності державних службовців;
- будівництво кращих державних будівель;
- бути освіченим працівником і патріотом.
- відповідна трансформація систем підготовки та перепідготовки для запровадження сучасних етичних стандартів державних службовців, військовослужбовців та працівників правоохоронних органів;
- створення нової культури безпеки;
- збалансована децентралізація державних функцій і бюджетних ресурсів та посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування;
- звертати увагу контролюючих органів, органів місцевого самоврядування, органів прокуратури та суду на завдання ефективного захисту прав, свобод, законних інтересів та національної безпеки громадян України;
- забезпечення прозорості та відкритості в роботі державних органів шляхом впровадження електронного урядування.

Метою є встановлення чіткої та послідовної антикорупційної політики. А головна його мета – зростання корупції та добробуту державних службовців, та забезпечення безперебійної роботи державного та приватного секторів, Управління по боротьбі з корупцією та співпрацювати з міжнародними антикорупційними агентствами, включаючи антикорупційне агентство Ради Європи в США.

Розбудова дієздатних сил безпеки є одним із головних пріоритетів України. Мета – розробка нових інструментів забезпечення національної

безпеки. Цей відділ має військові правоохоронні системи, що забезпечують захист збройних сил і національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Для забезпечення безпеки та оборони України суб'єкти сектору безпеки та оборони активно співпрацюють з іншими державними органами, громадськими організаціями, установами, підприємствами, зокрема, з оборонно-промисловим комплексом.

Виконання цього завдання має забезпечити ефективну реакцію на сучасні виклики та загрози у сфері національної безпеки України, що вимагають:

- комплексного підходу;
- раціонального використання потенціалу суб'єктів сектору безпеки та оборони для захисту національних інтересів;
- узгодження концепцій (програм) реформування та розвитку цих суб'єктів, а також ефективного управління сектором безпеки і оборони, міжвідомчої співпраці як у мирний час, так і в кризових ситуаціях та під час особливого періоду;
- цілеспрямованого та прагматичного підходу до визначення необхідних фінансових і матеріально-технічних ресурсів для забезпечення ефективної роботи, підготовки та використання суб'єктів сектору безпеки та оборони.

Для забезпечення ефективної роботи сектору безпеки і оборони необхідно розробити систему стратегічного прогнозування та планування, яка забезпечить адекватну реакцію на потенційні й актуальні загрози національній безпеці.

Ця система має визначити комплекс заходів — політичних, військових, економічних, соціальних, інформаційних та інших — для запобігання виникненню загроз і їх нейтралізації, а також забезпечити всебічну протидію таким загрозам.

Крім того, важливо підвищити професіоналізм сектору безпеки і оборони, поліпшити кваліфікацію персоналу, створити інтегровану систему

підготовки кадрів та зміцнити ефективність демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України.

Короткочасні ризики національній безпеці України вимагають негайних зусиль для підготовки держави, її економіки та суспільства до військової оборони та відсічу збройної агресії. Підвищення обороноздатності країни є одним із найбільш важливих завдань національної безпеки.

Ключовими пріоритетами в даній галузі є перетворення системи призовної підготовки, та повної мобілізації військовозобов'язаних громадян, з врахуванням сучасних збройних конфліктів, перегляд та законодавче визначення принципів територіальної оборони та активне використання механізмів співпраці з іншими країнами-партнерами, зокрема у сферах військової техніки та військового співробітництва, у тому числі у формі отримання військової підтримки.

Перегрупування та сприяння передовому розвитку військово-промислового комплексу України, оптимізація виробничих можливостей, впровадження політики заміщення імпорту та розвиток національного продукту, проблемних складових і компонентів, укріплення мілітаризованої-технічної співпраці з передовими державами, зокрема країн, які є в складі Північноатлантичного альянсу; вдосконалення систем військово-патріотичного виховання, впровадження програм первинної військової підготовки у загальноосвітніх закладах.

3.3. Шляхи вдосконалення політики держави у сфері національної безпеки

Головним завданням є перетворення Збройних сил України, щоб забезпечити їх ефективність, мобільність, оснащення сучасним військовим спорядженням і технікою, щоб гарантувати охорону та захист країни.

Реформа правоохоронних органів, спеціальних служб та розвідувальних структур України має на меті забезпечити їх ефективну роботу відповідно до європейських стандартів і принципів державності, патріотизму, компетентності, демілітаризації, координації, результативної співпраці, а також чіткого розподілу обов'язків і уникнення дублювання функцій. Також передбачається впровадження нового цивільно-військового співробітництва.

Перетворення управління Службою безпеки України полягає у позбавленні неприпустимих правоохоронних та слідчих повноважень, перетворенні її на спеціальний орган, що відповідає за контррозвідку та гарантує державну безпеку, захищає державний лад, територію країни, фінансову структуру країни, науково-технічний та оборонний потенціал від впливу іноземних розвідувальних служб та боротьби з тероризмом.

Реформа прикордонної служби має на меті підвищити спроможність цієї організації охороняти та охороняти кордони країни, створювати юрисдикцію в особливій (морській) економічній зоні України, зокрема відомства закордонних справ та спортивні команди. бути зміцненим.

Основним завданням Стратегії національної безпеки є відновлення територіальної цілісності Української держави, забезпечення верховенства права на її території та реінтеграція окупованих і тимчасово некерованих територій.

Ці цілі можуть бути досягнуті через політичний діалог, пошук оптимальних рішень для надання додаткових повноважень органам місцевого самоврядування та регіонам, а також забезпечення гарантованого захисту прав

громадян — політичних, економічних, соціальних, релігійних, культурних — всіх етнічних груп, які проживають на території України.

Ці пріоритети та завдання вимагають термінового впровадження реформ у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави - політичній, адміністративній, судовій, податковій, земельній, місцевому самоврядуванні, освіті, охороні здоров'я, секторі безпеки. Згідно з аналітиками, ці цілі можуть бути досягнуті лише за умови об'єднаних зусиль державних інститутів України.

Захист суверенітету та гарантія територіальної цілісності. Цілісність державного кордону України, захист політичних, комерційних, економічних та інших національних інтересів, територіальна відбудова. Цілісність України, тимчасово окупованих і непідконтрольних територій є головними завданнями національної безпеки. Ці завдання можуть бути досягнуті лише шляхом ефективної співпраці та координації сторін відносин.

Важливо зазначити, що удосконалення системи національної безпеки України є постійним та комплексним процесом, який впливає на державні установи, суспільство в цілому та кожну окрему особу. Необхідно підкреслити, що саме постійне удосконалення цієї системи сприяє прогресивному розвитку держави, захисту національних інтересів та забезпеченню стабільності.

Відповідно до цього Президент України визначає термін на строк повноважень для розроблення та затвердження Доктрини національної безпеки. Щорічно переглядається та затверджується Стратегія національної безпеки України. Концепція, доктрина та стратегія національної незалежності Україна має важливе значення для розробки документів для завантаження програмного забезпечення для програм, пов'язаних із програмним забезпеченням для національної незалежності.

Вище керівництво держави затверджує показники та індикатори для оцінки стану національної безпеки в Україні, її складових та критерії для оцінки діяльності кожного з державних органів у сфері забезпечення

національної безпеки. На основі затверджених показників та індикаторів в кожній сфері державного управління, з урахуванням поточної або потенційної ситуації, голова держави визначає пріоритетні напрямки для забезпечення національної безпеки.

Щороку президент України звітує перед народом у Верховній Раді про стан національної безпеки, її розвиток та заходи щодо забезпечення. Важливо також підкреслити значущість політичних інституцій у забезпеченні національної безпеки України.

Політична система суспільства є сукупністю взаємопов'язаних державних, громадських та інших організацій, які сприяють розвитку організаційної самостійності та політичної активності особистості в процесі здійснення політичної влади.

Управління державою забезпечує гармонію та баланс національних цілей, прагнень та цінностей, інститутів, політики, інститутів та політики [50, с. 22-31].

Перетворити у відповідності до своїх завдань, політичні партії та діячі мають формулювати цілі, завдання та шляхи прогресивного розвитку держави на основі національних інтересів народу. Об'єднувати суспільство для досягнення цілей та програм.

Формувати політичний світогляд суспільства й активізувати його у політичній сфері. Забезпечення внутрішньої та зовнішньої політичної стабільності та соціальної рівноваженості.

Кожна галузь державного управління має свої власні загрози, які можуть ускладнити або навіть завадити досягненню національних інтересів та становити загрозу для національної безпеки України. Тоді варто дослідити всі:

1. Галузь державного управління характеризується як організований та цілеспрямований вплив держави на суспільну систему в цілому або її окремі складові, а також на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку та діяльність громадян з метою реалізації державної політики, визначеної

політичною системою і закріпленої через законодавство, для досягнення національних інтересів.

2. Відділ публічного управління. Державне управління є регулятором цього процесу і відіграє роль як чинники сфери реалізації публічної безпеки держави. Сектор публічного адміністрування становить основну загрозу для досягнення національних інтересів країни та, відповідно, для національної безпеки України. Загрози в галузі державного управління є змінними і виникають у процесі реалізації національних інтересів, вони визначаються доктринами та коригуються стратегіями.

3. Соціальна сфера. Соціальний сектор державного управління. Соціальний сектор державного управління є складною системою взаємозв'язків між особистістю, суспільством та державою. Він є основною складовою національної безпеки країни, яка, в свою чергу, охоплює всі аспекти забезпечення національної безпеки.

Однією з ключових умов підтримки соціальної стабільності та громадянської злагоди є створення сильного середнього класу. Галузь публічного адміністрування має на меті забезпечення:

- суверенності держави на соціальному рівні;
- здатності сфери публічного захисту до саморегуляції, розвитку та покращення;
- підвищення рівня та якості життя, зниження рівня безробіття, гарантування відповідності мінімальної заробітної плати прожитковому мінімуму;
- розвитку спільного партнерства;
- підтримання належного рівня державного забезпечення.

Рамки дозволеного в соціальній галузі встановлюються на основі системи соціальних індикаторів, таких як:

- відсоток безробітних серед трудового населення;
- інвестиційна вартість
- відсоток населення, яке живе в бідності.

- стан гіпотрофії;
- природа людини і суспільство.

Методами реалізації соціального забезпечення є:

- поступово збільшувати тривалість життя населення.
- Створення та підтримання середнього класу.
- Розвиток системи освіти та професійної підготовки.
- реформувати пенсійну систему.

Механізми забезпечення соціальної безпеки включають:

- Радикальні зміни у наявній ситуації;
- Розподіл конкретних проектів та реформ у різних сферах соціального життя у часі та просторі;
- Розподіл функцій та джерел фінансування між центральною владою та місцевим самоврядуванням.

Економічні галузі державного управління контролюються державою і економічний розвиток є важливим показником національної безпеки.

4. Державне фінансове управління відповідає за власний фінансовий захист суверенітет, цілісність державних фінансів, фінансові питання, борг, і страхові компанії, фондові біржі та фонди, валютні ринки та інші.

Серед завдань також є удосконалення банківської системи, нагляд та контроль за банками, зниження кредитних ставок для сектору виробництва, забезпечення стабільності, захищеності та незмінності національної фінансової системи.

5. Інформаційне управління держави ґрунтується на принципах правдивості, чесності та об'єктивності. Кожна особа має вільний доступ до відкритої інформації й інформаційних ресурсів.

Забезпечення розвитку національної інформаційної індустрії, також сфери новітніх технологій, зв'язку та телекомунікацій, задоволення потреб вітчизняного ринку інформаційної продукції на місцевому та міжнародному рівнях.

Запобігання створенню монополій у сфері отримання та поширення інформації, маніпулюванням нею через телекомунікаційні системи. Здійснення державного контролю, запобігання інформаційно-психологічній агресії в суспільстві будь-якими засобами.

Розроблення, впровадження та вдосконалення національної системи протидії інформаційним загрозам. Посилення співпраці між державними та медійними організаціями для виявлення, оцінки та прогнозування інформаційних загроз, запобігання їм та нейтралізація їх наслідків.

Мета управління кібернетичним простором країни полягає в забезпеченні безпечної взаємодії державних організацій, фінансових установ та комерційних підприємств у цифровому середовищі, захисті особистих даних громадян, а також державної та комерційної інформації.

Спрямованість на розробку нових заходів для протидії кіберзагрозам, включаючи впровадження єдиної національної стратегії з кібербезпеки, також є однією з важливих функцій управління кіберпростором.

Створення та впровадження нових автоматизованих систем та мереж передачі даних мають на меті забезпечення повного та многоразового резервування інформаційно-управляючих систем. Зокрема, збільшення кількості заходів та операцій оборони та охорони, які спрямовані на вчасне дослідження та захисту, ліквідацію загроз та ризиків в реальному часі з використанням спеціалізованих апаратно-програмних засобів [51, с. 57-60].

ВИСНОВКИ

Враховуючи все вищевикладене дослідження, автор дійшов висновків згідно встановлених завдань у меті роботи.

В першому розділі було досліджено поняття та ознаки національної безпеки держави. Національна безпека України - це комплексне поняття, яке охоплює безпечність основоположних сфер життя, спільноти та держави в цілому від всіх видів ризиків.

Базові характерні риси державної безпеки України включають: 1) Захист суверенітету і територіальної цілісності; 2) Забезпечення конституційного ладу; 3) Захист прав і свобод громадян; 4) Економічна стабільність та розвиток; 5) Екологічна безпека; 6) Інформаційна безпека; 7) Збереження національної ідентичності та культурної спадщини.

Національна безпека є динамічним поняттям, яке постійно еволюціонує відповідно до змін у глобальному та регіональному середовищі безпеки. Забезпечення національної безпеки потребує всебічного та повного аналізу, реалізації та правильної організації зусиль усіх державних органів та громадянського суспільства.

Далі було проаналізовано співвідношення понять національної та державної безпеки: зміст та особливості. Загальна безпека є похідним визначенням, ніж державна безпека. Вона охоплює не лише інтереси держави, але й інтереси суспільства та окремих громадян.

Державна безпека фокусується переважно на захисті державних інституцій, конституційного ладу та територіальної цілісності, тоді як національна безпека включає також економічні, соціальні, екологічні та культурні аспекти.

У сучасному розумінні, поняття національної безпеки є більш актуальним та відповідає демократичним принципам, оскільки ставить інтереси нації (включаючи громадян та суспільство) вище за інтереси держави як апарату управління.

Незважаючи на відмінності, державна та національна безпека тісно пов'язані та взаємодоповнюють одна одну. Ефективна державна безпека є важливою складовою загальної національної безпеки.

В українському контексті, особливо враховуючи сучасні виклики, важливо розуміти та враховувати обидва аспекти безпеки, забезпечуючи як захист державних інституцій, так і широкий спектр національних інтересів.

Сучасна концепція національної безпеки України повинна балансувати між реалізацією державної оборони та охорони складових правового статусу людини, що є ключовим для розбудови демократичної держави.

Ці висновки підкреслюють важливість комплексного розуміння суспільної безпеки України разом з визначенням «державної безпеки». Вони також вказують на необхідність постійного вдосконалення підходів до забезпечення безпеки відповідно до сучасних викликів та демократичних цінностей.

Щодо викликів та загроз, які існують для державної та національної безпеки, про них далі. Було досліджено комплексний характер цих загроз. Сучасні загрози національній та державній безпеці мають багатовимірний характер, охоплюючи військові, економічні, інформаційні, екологічні та інші аспекти.

Взаємозв'язок між різними типами загроз вимагає комплексного підходу до забезпечення безпеки. Зростання ролі гібридних загроз, які поєднують традиційні військові методи з нетрадиційними, такими як кібератаки, дезінформація та економічний тиск. Необхідність розвитку нових стратегій та можливостей для протидії гібридним загрозам.

Зростаюча важливість кібербезпеки у захисті критичної інфраструктури, державних систем та приватного сектору. Потреба в постійному вдосконаленні технологій та практик кіберзахисту.

Посилення ролі інформаційних операцій та пропаганди у підриві національної безпеки. Важливість розвитку медіаграмотності населення та створення ефективних систем протидії дезінформації.

Вплив глобальних економічних криз та зовнішньоекономічного тиску на національну безпеку. Необхідність диверсифікації економіки та зміцнення економічної стійкості держави.

Зростання загроз, пов'язаних зі зміною клімату та виснаженням природних ресурсів. Важливість переходу до сталого розвитку та забезпечення енергетичної незалежності.

Продовження загрози з боку терористичних та екстремістських груп. Необхідність міжнародного співробітництва у боротьбі з тероризмом та радикалізацією.

Зміни у глобальному балансі сил та виникнення нових центрів впливу. Важливість дипломатії та міжнародних альянсів у забезпеченні національної безпеки.

Вплив демографічних змін (старіння населення, міграція) на національну безпеку. Необхідність адаптації соціальної політики для підтримки стабільності та безпеки.

Подвійний характер технологічного прогресу: нові можливості для захисту та нові загрози безпеці. Важливість інвестицій у розвиток власних технологічних можливостей для забезпечення національної безпеки.

Забезпечення національної та державної безпеки в сучасному світі вимагає комплексного, адаптивного та проактивного підходу. Держави повинні постійно оцінювати та переоцінювати загрози, розвивати нові стратегії та можливості, а також зміцнювати міжнародне співробітництво для ефективного протистояння викликам ХХІ століття. Ключовим є баланс між різними аспектами безпеки та підтримка стійкості суспільства перед обличчям різноманітних загроз.

В другому розділі автор досліджує особливості внутрішніх факторів, які становлять виклики та загрози національній та державній безпеці.

Комплексний характер загроз: Внутрішні фактори, що становлять виклики національній та державній безпеці, є взаємопов'язаними та взаємопідсилюючими. Це вимагає системного підходу до їх вирішення.

Пріоритет інституційного розвитку: Зміцнення державних інституцій, боротьба з корупцією та підвищення ефективності управління є ключовими для подолання внутрішніх загроз.

Соціальна згуртованість: Важливість подолання соціальних, економічних та етнічних розбіжностей для забезпечення внутрішньої стабільності та єдності суспільства.

Інноваційний розвиток: Необхідність інвестицій у освіту, науку та технології для подолання технологічного відставання та підвищення конкурентоспроможності країни.

Інформаційна стійкість: Розвиток критичного мислення та медіаграмотності населення, а також створення ефективних механізмів протидії дезінформації.

Сталий розвиток: Важливість балансу між економічним зростанням та екологічною безпекою для довгострокової стабільності та безпеки держави. Гнучкість та адаптивність: Здатність держави швидко реагувати на нові виклики та адаптувати свою політику відповідно до змінних умов.

Громадянське суспільство: Важливість розвитку активного та свідомого громадянського суспільства як партнера держави у забезпеченні національної безпеки. Правова держава: Зміцнення верховенства права та вдосконалення законодавчої бази як фундаменту для подолання внутрішніх викликів.

Стратегічне планування: Необхідність довгострокового стратегічного підходу до вирішення внутрішніх проблем та розвитку потенціалу країни.

Ці висновки підкреслюють важливість комплексного підходу до вирішення внутрішніх викликів та загроз національній та державній безпеці. Ефективне управління внутрішніми факторами ризику не лише зміцнює безпеку держави, але й створює міцну основу для її розвитку та процвітання.

Щодо зовнішніх факторів, які становлять загрози та виклики національній та державній безпеці, то далі наводимо основні з них.

До зовнішніх викликів та загроз відносять:

- російську агресію та повномасштабне вторгнення в Україну;
- геополітичні виклики – розташування України між ЄС і Росією створює постійну напругу та конкуренцію за вплив;
- економічну залежність - вразливість до зовнішніх економічних шоків, залежність від міжнародної фінансової допомоги;
- міжнародний тероризм – глобальна загроза тероризму впливає на безпекову ситуацію в країні;
- кібербезпека – зростання кількості та складності кібератак з-за кордону на критичну інфраструктуру;
- інформаційні війни – масштабні компанії фейків та дезінформації, спрямовані на підрив довіри до влади;
- регіональна нестабільність- конфлікти та нестабільність у сусідніх країнах мають негативні наслідки для країни;
- глобальні екологічні проблеми - зміна клімату та її вплив на сільське господарство та енергетичну безпеку України;
- міжнародна організована злочинність - транснаціональні кримінальні мережі, що займаються контрабандою та торгівлею людьми; корупційні схеми з міжнародним компонентом.

Ці висновки підкреслюють необхідність комплексного, стратегічного та проактивного підходу до зовнішніх викликів та загроз національній та державній безпеці України. Ефективне управління цими факторами вимагає не лише внутрішніх зусиль, але й активної міжнародної співпраці та дипломатії.

В третьому розділі чітко окреслено яку ефективність існуючих заходів управління викликами та загрозами національній та державній безпеці України можна виділити.

Часткова ефективність: Існуючі заходи демонструють певну ефективність, особливо у сфері міжнародної дипломатії та посилення обороноздатності, але все ще залишаються значні прогалини.

Реактивність або. проактивність: Багато заходів мають реактивний характер, реагуючи на вже існуючі загрози, замість того, щоб запобігати їм.

Інституційні обмеження: Недостатня координація між різними державними органами часто знижує ефективність заходів безпеки.

Ресурсні обмеження: Обмежені фінансові та технологічні ресурси ускладнюють повномасштабну реалізацію необхідних заходів безпеки.

Адаптивність: Спостерігається поступове покращення в адаптації до нових типів загроз, особливо у сфері кібербезпеки та протидії гібридним загрозам.

Міжнародна співпраця: Ефективність заходів значно підвищується завдяки міжнародній підтримці та співпраці, особливо з ЄС та НАТО.

Хоча існуючі заходи демонструють певну ефективність, вони потребують подальшого вдосконалення, більшої координації та ресурсного забезпечення для адекватної відповіді на сучасні виклики та загрози.

Вплив загроз у сфері національної безпеки на державну політику України:

Пріоритизація оборони: Зовнішня агресія призвела до значного збільшення оборонних витрат та реформування збройних сил. Євроатлантична інтеграція: Загрози національній безпеці посилили курс України на інтеграцію до ЄС та НАТО як стратегічний пріоритет.

Економічна політика: Необхідність підвищення стійкості економіки до зовнішніх шоків вплинула на економічну політику, стимулюючи диверсифікацію та реформи. Енергетична політика: Загрози енергетичній безпеці призвели до політики диверсифікації джерел енергії та підвищення енергоефективності.

Інформаційна політика: Посилення заходів з протидії дезінформації та підвищення медіаграмотності населення. Зовнішня політика: Активізація дипломатичних зусиль для забезпечення міжнародної підтримки та санкцій проти агресора.

Внутрішня безпека: Посилення заходів з протидії тероризму, сепаратизму та організованій злочинності. Технологічна політика: Збільшення уваги до розвитку власних технологічних можливостей, особливо в оборонній та кібер-сферах.

Загрози національній безпеці мають глибокий і всебічний вплив на державну політику України, спонукаючи до суттєвих змін у всіх ключових сферах - від оборони та зовнішньої політики до економіки та соціальної сфери. Це призвело до переорієнтації пріоритетів, прискорення певних реформ та посилення заходів безпеки в різних галузях.

Ці висновки підкреслюють динамічний характер взаємодії між загрозами національній безпеці та формуванням державної політики, а також необхідність постійної адаптації та вдосконалення підходів до забезпечення національної безпеки України.

Політика держави демонструє прагнення до всебічного реагування на загрози, але ефективність часто обмежується ресурсними та інституційними факторами. Спостерігається поступовий перехід від реактивного до більш проактивного підходу у забезпеченні національної безпеки.

Вдосконалення політики держави у сфері національної безпеки вимагає комплексного підходу, який поєднує інституційні реформи, технологічну модернізацію, розвиток людського капіталу та посилення міжнародної співпраці. Ключовим є перехід до більш проактивного, адаптивного та інклюзивного підходу до управління національною безпекою.

Ці висновки підкреслюють необхідність постійної адаптації та вдосконалення політики національної безпеки України відповідно до динамічного характеру сучасних загроз та викликів. Ефективна реалізація цих напрямків може значно підвищити стійкість держави до зовнішніх та внутрішніх загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Канцір В. С. Терористична діяльність і національна безпека. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 265–269.
2. Ключко О., Семенець-Орлова І. Національна безпека: український вимір. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 2(62). С. 66–75.
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII: станом на 31 бер. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 27.06.2024).
4. Чекаленко Л. Національна безпека України: система реалізації. *Зовнішні справи. Політичні науки*. 2016. № 11. С. 17–19.
5. Шаблінський І. Фундаментальна загроза національній безпеці. *Політичний менеджмент*. 2006. № 3. С. 124–132.
6. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
7. Про Раду національної безпеки України: Указ Президента України від 01.07.1992 р. № 357/92: станом на 30 серп. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357/92#Text>
8. Клишченко Т. Україна між Сходом і Заходом: нелегальна міграція. *Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень. Політологія і етнологія*. 2002. Вип. 21. С. 231–240.
9. Орловська Н. А. Нелегальна міграція: понятійні контексти та стратегічні напрями запобігання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 4. С. 109–113.
10. Галушко С. Воєнна доктрина і нові виклики. *День*. 2015. 30–31 жовт. С. 4–5.
11. Канцір В. С. Терористична діяльність і національна безпека. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 265–269.

12. Білопольський М. Г. Національна економічна безпека в Україні. *Наукові праці Донецького державного технічного університету*. Економічна. 2002. Вип 46. С. 50–55.
13. Чекаленко Л. Європа. Безпека. Україна. Дипломатія. *Зовнішні справи*. *Політичні науки*. 2014. № 10. С. 6–19.
14. Пальченко А. А. Імплементация положень міжнародних конвенцій з морського права в національне право України. *Maritime security of the baltic-black sea region: challenges and threats*. 2022. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-266-1-13>
15. Ентоні Я. Міжнародна безпека, озброєння і роззброєння. Щорічник СІПРІ 2014. *Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека*. 2015. Вип. 45. С. 3–13.
16. Кащенко Н. Механізми державної політики в сфері національної безпеки України: ризики та виклики. *Public management*. 2020. Т. 24, № 4. С. 146–162.
17. Адаманова З. О. Концептуальні основи національної економічної безпеки. *Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права*. *Право*. *Економіка*. *Управління*. 2018. Вип. 4. С. 393–397.
18. Андрєєва О. М. Захист державних інтересів в системі національної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2008. Вип. 80, ч. 1. С. 74–79.
19. Fedorova H. Нормативно-правове регулювання питань забезпечення безпечного середовища для життя громадян. *Public administration and regional development*. 2019. № 3. С. 162–177
20. Федорова А. Сучасний стан та рекомендації щодо удосконалення механізмів взаємодії органів публічної влади з громадськістю для формування безпечного середовища життя громадян. *Litopys volyni*. 2021. № 23. С. 171–175.

21. Antonova L., Abdullayev V. Корупція як чинник загрози національній безпеці. *Public administration and regional development*. 2021. № 12. С. 336–355.
22. Коранчук V. Концептуальні засади оцінки оборонної достатності України. *Theory and practice of public administration*. 2020. Т. 2, № 69. С. 44–49.
23. Ткач І. Концепція дослідження проблем забезпечення воєнно-економічної безпеки держави. *Journal of scientific papers "social development and security"*. 2018. Т. 4, № 2. С. 3–13
24. Радченко О. О. Екологічна безпека сучасних держав в умовах глобальних викликів і загроз. *Public management*. 2022. Т. 28, № 3. С. 73–81.
25. Мурашко В. Категорійні та державно-управлінські аспекти формування національної безпеки. *Public management*. 2020. Т. 20, № 5. С. 156–165.
26. Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. *Науково-теоретичний журнал «Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка»*. 2019. Т. 2, № 86. С. 42–52.
27. Майоров В. В. Проблемні питання адміністративно-правового регулювання завдань національної поліції України в сучасних умовах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Т. 2, № 3(28). С. 81–85.
28. Куц Г. М. Концептуалізація понять «національна безпека» і «державна безпека» у політико-правовому дискурсі. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2020. Т. 1, № 20. С. 139–153
29. Кінаш Н. Б. Національна безпека та захист громадянства України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. № 38. С. 8–13.
30. Баліцький В. Гносеологія формування понять «безпека», «державна безпека» та «національна безпека». *Litorus Volyni*. 2024. № 29. С. 183–188.

31. Бабій Л. В. Загрози контрактного виробництва національній економічній безпеці. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 110, (ч.1). С. 64–65.
32. Баталов О. А. Регіональні техногенні загрози національній безпеці України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія "Питання політології". 2013. № 1073. С. 159–163.
33. Братко А. В. Аналіз функціонування Державної прикордонної служби України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2021. № 2(68). С. 147–152.
34. Булан А. Спеціальні загрози національній безпеці в сучасних умовах. *Євроатлантикінформ*. 2006. № 5. С. 62–64.
35. Вашека Г. Запобігання та протидія правопорушенням, які впливають на функціонування економіки держави. забезпечення економічної безпеки держави. *Грааль науки*. 2022. № 11. С. 76–80.
36. Генералов О., Романенко О. Національна економічна безпека України в умовах глобальних викликів. *Молодий вчений*. 2021. № 11 (99). С. 357–361.
37. Кропивницький В. С., Коваленко В. В. Роль цивільного захисту у забезпеченні національної безпеки України. *Науковий вісник: державне управління*. 2019. № 1. С. 48–56.
38. Левик Б. С. Загрози національній безпеці в інформаційній сфері. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. Вип. № 22. С. 145–15
39. Левченко О., Федорчук Д., Міхєєв Ю. Аналіз основних загроз національній безпеці держав-сусідів України в умовах гібридної агресії Росії. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2021. Т. 41, № 2. С. 53–58.
40. Модель процесу визначення загроз воєнній безпеці, як складової національної безпеки держави / С. Гаценко та ін. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2021. Т. 42, № 3. С. 111–116.

41. Нікіфоренко В., Віхтюк А. Основні загрози національній безпеці України на державному кордоні та тенденції їх розвитку. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: військові та технічні науки. 2022. Т. 85, № 2-3. С. 202–221
42. Новородовський В. Інформаційна безпека України в умовах російської агресії. *Society. Document. Communication*. 2020. № 9. С. 150–179.
43. Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації : Рішення Ради нац. безпеки і оборони України від 23.03.2021 р. : станом на 25 берез. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0018525-21#Text>
44. Радченко О. О. Екологічна безпека сучасних держав в умовах глобальних викликів і загроз. *Public management*. 2022. Т. 28, № 3. С. 73–81
45. Antonova L., Abdullayev V. Корупція як чинник загрози національній безпеці. *Public administration and regional development*. 2021. № 12. С. 336–355.
46. Bass D. Y. Основні загрози економічній безпеці України в сучасних умовах. *Scientific papers of the legislation institute of the verkhovna rada of ukraine*. 2017. № 4. С. 7–13
47. Panchenko O. Інформаційні технології в забезпеченні державної безпеки. *Science review*. 2020. № 5(32). С. 30–35.
48. Prodanchuk M. G., Velychko M. V., Honcharuk Y. M. Створення національного банку генофонду біорізноманіття України – важливого елементу системи біологічної безпеки та біологічного захисту держави: аспекти управління та економіки. *One health and nutrition problems of ukraine*. 2020. Т. 53, № 2. С. 17–28.
49. Міщук А., Міщук М. Загрози національній безпеці України: діяльність упц (мп). *Вісник прикарпатського університету. серія: політологія*. 2023. Т. 1, № 15. С. 43–52.
50. Пилипчук В. Теоретико-правові проблеми подолання глобальних викликів і загроз національній безпеці. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 1. С. 22–31.

51. Шаптала, Н.К., & Камінська, Н.В. Державна політика України з питань тимчасово окупованих територій: проблеми концептуалізації в сучасному науковому дискурсі. Філософські та методологічні проблеми права. 1, 2022. С. 57-60